

A HAZAI FÉSÜSFONÓ- ÉS SZÖVŐGYÁR TÖRTÉNETE (1945-1975)

I. A GYÁR FELSZABADÍTÁSA, AZ ILLEGÁLIS ÜZEMI BIZOTTSÁGOK TÖKÉS VEZETÉSÉNEK ÚJJÁSZERVEZŐDÉSE

A Vörös Hadsereg katonái lendületes támadása elől 1945. január 11-én d. u. fél egykor az elcsigázott, alkohalmámoros fasiszta német hadsereg katonái fejvesztve futottak a Fegyvergyár felé. "Nagyon sok sebesültjük van - olvasható Tobisch Ferenc, a gyár akkori ügyvezető igazgatójának a naplójában - sebesültjeiket elvitték, de a lőszert, felszerelés nagy részét, telefonvezetékeket mind hátrahagyták. Így az éjjelre tervezett rendes visszavonulás helyett felbomlás és szétverés következett be." ¹

Nem sokkal három óra előtt akna robbant a gyár Gubacsi uti kapuja előtt, néhány perccel később ezen a kapun lépett be a felszabadító Vörös Hadsereg első "szőke, intelligens képű, ápolt fiatal" ² katonája, öt harcostársai követték. Félóra alatt átfésülték a gyártelepet, majd a szomszéd gyár átkutatásához kezdtek. A fasiszták onnan is elmenekültek. Rövidesen megérkezett a felszabadító egység parancsnoka, egy ezredes és kísérete, "valamennyien tisztántartott, ápolt, jóltáplált külsejű, jól öltözve és géppisztollyal felszerelve". ³ A támadó győztes egység nem állt meg a gyár kerítésénél, hanem tovább verte, üldözte a fasiszta német hadsereget. Az első támadó hullámot a második, harmadik és a többiek követték. Egy hét múlva, január 18-án Pest egészen felszabadult.

Pest fel nem szabadított részén az illegális ÜB több tagja rejtőzött. A gyár területén és a gyárhoz közel lévő Erzsébeten lakó munkások már az első napokban öntevékenyen hozzáláttak a gyár értékei védelmének megszervezéséhez. E hősi, önfeláldozó munkába a gyártelepen lakó ügyvezető igazgató, Tobisch Ferenc, valamint Bátorfi Ferenc üzemmérnök is bekapcsolódott. Tobisch január 17-én a termelés engedélyezésének érdekében az Erzsébet Néptanácsához, a kommunista vezetés alatt álló forradalmi népi szervhez, a születő népi hatalom helyi szervéhez fordult.

Kezdetben a gyár kommunistái, élenjáró munkásai előtt is kiforratlan volt még a tőke és a munka leendő együttműködésének mértéke, módja és mikéntje. Az utkeresés napjaiban 1945. január 19-én a gyár vezetésére egy hét tagú Ideiglenes Intézőbizottságot alakítottak. ⁴ A gyár fizikai munkásai és szellemi dolgozói mellett a vezetésben he-

lyet kaptak a tőkes érdekeket képviselő vezetők is. Az Ideiglenes Bizottság tagjainak fele az illegális üzemi bizottságból került ki, ők valamennyien KP tagok voltak. 1945 január utolsó napjaiban az MKP Erzsébeti szervezetének tanácsára az Ideiglenes Bizottság tagjai sorából kizárta a tőke képviselőit, helyükbe két munkást választott be.

Január végére az illegális ÜB valamennyi tagja előkerült. Szabó Károly elnökletével megtartották első legális ülésüket a gyár kolóniáján, mivel abban az időben még nem lehetett a gyár területére bemenni, mert az, mint láttuk, a Fegyvergyárral volt összenőve.

Az első ülésen a bizottság újabb tagokkal egészítette ki magát.⁵ Az ÜB-be ekkor még szociáldemokraták nem kerültek be. A 11 tagú ÜB 8 kommunistából és három pártönkivüliből állt. A bizottságnak 6 munkás, 2 mérnök és 3 tisztviselő tagja volt. Összetétele a munkásvezetés biztosítása mellett azt is mutatja, hogy a HFSZ kommunistáinak sikerült az egészséges együttműködést biztosítani a műszaki és adminisztratív dolgozókkal. Viszont a tagjai sorából hiányoztak a munkásnők, pedig a munkásoknak abszolút többsége nő volt. Ez az egészségtelen tendencia országos jelenség volt, de az európai népi demokratikus országok üb-i mozgalmában is érvényesült.

Az ÜB első legális ülésén, ugyanugy, mint az akkor alakult ÜB-ok többsége, nem várva felülről jött utasításokra, öntevékenyen megfogalmazta saját programját, feladatát és hatáskörét. A gyár gazdájának elismerte a Magyar Általános Hitelbankot (MÁH), amely a magyar fináncsőke fellegvára volt. Viszont ragaszkodott a gyár üzemi és üzletvitelének szigorú ellenőrzéséhez. A tőke hatékonyabb ellenőrzése végett úgy határozott, hogy a Magyar Általános Hitelbank-üzemi bizottságával szoros együttműködést épít ki, a lényeges ügyeket közösen tárgyalják meg, a döntő kérdésekben pedig a "bank üzemi bizottságának aláírása is szükséges".

Az ÜB igen fontosnak tartotta a bérkérdés rendezését. Az elnök közölte, hogy "nem lesznek 40-50 filléres bérek..."⁶ "Régi alacsony béreket nem fizetünk, mert elégedetlenség támad, túl magas béreket sem fizethetünk, mert az inflációt hoz..."⁷ Az ÜB alapvető feladatának tartotta a termelés megindításának biztosítását, a munkafegyelem megszilárdítását, a termelés fenntartását és fokozását, valamint a gyár alkalmazottai szociális és kulturális igényei kielégítésének biztosítását.

Az ÜB hangsúlyozta, hogy a fenti kérdésekben "nem javaslattevő és tanácsadó szerv, hanem végrehajtó jogköre is van, vagyis ezekben a kérdésekben az igazgatóság csak az ÜB elnöke beleegyezésével és aláírásával dönthet: lényegesebb kérdésekben az ÜB határozata alapján".⁸

Az ÜB feladatának tekintette még a gyár alkalmazottai és munkásai politikai magatartásának felülbíráását, ellenőrzését, ezért programjába iktatta, hogy "Az eddig alkalmazásban lévő összes munkások és tisztviselők további alkalmaztatása felől az ÜB dönt. Újabb alkalmazottak felvétele csak jóváhagyásával válik érvényessé!"⁹

Az ÜB programja félreérthetetlenül jelezte, hogy az ÜB maradéktalanul élni kíván a történelem adta lehetőséggel, ugyanugy, mint 1917-ben orosz osztálytestvérei, a Tanácsköztársaságért küzdő magyar munkások, vagy 1944 végén, 1945 elején a környező országok munkásai, következetesen megvalósítja a termelés munkásellenőrzését. Az ÜB programja tulmutatott az 50100/1945.Ip.M. sz. rendeleten, amely az ÜB-ok hatáskörét, a felvételi és elbocsátási jog, valamint a legalapvetőbb üzemi és üzletpolitikai ügyek tekintetében egyetértési jogot követelt az ÜB-nek.

Az ÜB a gyár felszabadulását követően kitartóan azon fáradozott, hogy lehetővé tegye a termelés megkezdését. A szovjet parancsnokságon nap mint nap szorgalmazták a gyár katonai zárlatának megszüntetését.

A munkásság forradalmi szervének, az üzemi bizottságok megalakulásával egyidőben a gyár tőkés vezetői is hozzáálltak a gyár tőkés vezetésének megszervezéséhez. Gombos György, a gyár volt aligazgatója, aki január 18-án szabadult fel, rövidesen megjelent a gyár városi irodájában (Bécsi utca 8. sz.). Január 25-én a Hitelbankot is felkereste, ahol Biró és Perényi igazgatókkal és báró Ullmann Györggyel, a bank vezérigazgatójával is találkozott. A bank vezetőitől azt a megbízást kapta, hogy Tobisch-sal kooperálva vezesse a HFSZ ügyeit. Heltai Sándor igazgató, a MÁH bizalmasa, 4 évi kényszer távollét után február 2-án jelentkezett a városi irodában, még aznap találkozott báró Ullmannal.¹⁰ Közös felkeresték Budapest első szovjet katonai parancsnokát, Csernűsov tábornokot, akitől a termelés mielőbbi megindításának engedélyezését és a termeléshez szükséges nyersanyag biztosítását, valamint a gyár élére szovjet katonai parancsnok vezénylest kértek.¹¹

1945. február 7-én ült össze először a gyár üzemi bizottsága a vállalat magyar vezetőivel, Tobisch Ferenc, Heltai Sándor igazgatókkal, Gombos György aligazgatóval, Dr. Monostori Antal cégvezető főmérnökkel és Adler (Ambrus) főkönyvelővel. A munkásság képviselői és a gyár vezetősége közösen megtárgyalták a soronlévő teendőket. Szabó Károly, az ÜB elnöke ismertette a gyár munkásainak szándékát és elhatározását: "Megélhetésünket Magyarországon akarjuk biztosítani; és kenyerünket ebben a gyárban megszerezni. Elhatároztuk tehát, hogy amit a németek tönkretettek, felépítjük és minden olyan emberrel együtt akarunk működni, aki ebben a munkában segíteni akar nekünk",¹² majd leszögezte: "Mi nem akarunk császárok és kiskirályok lenni, egyedül a munkások érdekeit akarjuk megvédeni".¹³ A jelenlévő igazgatók, műszakiak felé fordulva kijelentette: "Ha az urak ilyen szellemben hajlandók az üzemi bizottsággal együttműködni, örömmel üdvözli Önöket, ha azonban nem, az üzemi bizottság határozni fog további szerepükről".¹⁴ Befejezésül a gyár vezetőit összefogásra hívta fel a gyár és az ország felépítése érdekében.

Ullmann báró nemcsak a gyár tőkés vezetésének talpraállításában játszott kezdeményező szerepet, hanem a magyar tőkések és bankárok talpraállításában és magatartásuk meghatározásában is. Még

Buda eleste előtt, 1945. február 1-én Ullmann báró Benczur-utcai villájába tanácskozássra hívta meg a Pesten tartózkodó gyárosokat és bankárokat. Erre a megbeszélésre meghívták Szabó Károlyt, a HFSZ ÜB elnökét is, aki a február 12-i üzemi bizottsági ülésen a következőket mondotta: "a gyáripár képviselői olyan formában nyilatkoztak, hogy igyekezni fognak minden vonalon az üzemi bizottsággal karöltve, a munkásság problémáit megoldani".¹⁵

A tőkéssek, mint Szabó információjából látjuk, "együttműködési" szándékukról biztosították az üzemi bizottság jelenlévő képviselőjét. Az ipari és a banktőke képviselőinek nyilatkozatai jelezték az országban és a világban a dolgozó osztályok javára végbement pozitív változásokat. Míg 1917-ben Oroszországban, 1919-ben Magyarországon és számos európai tőkés államban a gyárosok, bankárok és szekerítőlék a legvadabb támadásokat intézték a termelést ellenőrző forradalmi munkásszervek ellen, ezzel szemben 1945 februárjában a magyar burzsoázia vezéralakjai a nyílt rohamok helyett, az üzemi bizottságokkal kart a karba öltve, együttthaladás szükségességéről nyilatkoztak. A tőkéssek vezérei álláspontjuk kialakításakor, tudatában voltak annak, hogy az új hatalmi erőviszonyokban öngyilkosság lenne az ÜB-ok ellen fellépni. Ezért hangoztatták a problémák "karöltve" való megoldását. Félre akarták vezetni a munkásokat, el akarták altatni az üzemi bizottságok éberségét. Ullmann báró és a többi tőkés manővere nem járt eredménnyel, a HFSZ üzemi bizottsága, ugyanugy, mint az ország többi üzemi bizottságainak többsége továbbra is következetesen védelmezte a gyár munkásai, a dolgozó nép érdekeit.

Szabó Károly és Jantai Árpád ÜB-tagok kitartó fáradozásait siker koronázta, Csernüsov városparancsnok 1945. február 21-én elrendelte a HFSZ katonai zárlatának feloldását. Egyidejűleg Kiricsenkő főhadnagyot a gyár állandó katonai parancsnokává kinevezte.

A gyár katonai zárlatának feloldása meggyorsította a vállalat tőkés vezetésének újjászervezését. A német részvények képviselői - mint fentebb említettük - még decemberben elmenekültek, ezért a HFSZ-nak nem volt határozatképes igazgatósága, a vezérigazgatói szék is üresen állt. Bár a német részvénytulajdonosok jogilag a gyárnak továbbra is tulajdonosai voltak az adott időszakban, gyakorlatilag tőkés tulajdonosi jogok gyakorlója és védelmezője kizárólag a magyar részvényes, a MÁH vezérkara volt. A vállalat életébe legaktívabban a bank vezérigazgatója, báró Ullmann György avatkozott be. Az elmenekült vezérigazgató hatáskörét magára ruházta. Tudatosan arra törekedett, hogy a tőkés érdekeket szolgáló és védelmező szervezeti struktúra, ügyviteli rend épüljön ki. Az említett cél érdekében a vállalat városi irodájának jóval nagyobb hatáskört kívánt biztosítani, mint amivel az a felszabadulás előtt rendelkezett. A báró a magához vont vezérigazgatói hatáskört próbálta átjátszani a városi irodára. Pontosabban a városi irodában tevékenykedő Heltaira és Gombosra. E törekvés mögött az a szándék húzódott meg, hogy kivonja a gyár tőkés vezetését a gyárkapun belül szilárdan kiépült munkásellenőrzés alól.

A gyár üzemi bizottsága felismerte a báró törekvését, ezért vétőzta meg többek között Heltai és Gombos igazgatók visszavételét is. Az üzemi bizottság azt tartotta, hogy a HFSZ anyagi helyzete nem teszi lehetővé három igazgató fizetését. Csak egy igazgató funkcionálását látta szükségesnek, aki a gyár műszaki vezetését biztosítja. Az ÜB állásfoglalása a bárót felbőszítette. 1945. március 12-én Ullmann Tóbisch igazgatótól azután érdeklődött, hogy az ÜB mi joga rendelkezett így? Tóbisch közölte, hogy az ÜB a beleszólási jogát az üzem megindításában tett szolgálata alapján vindikálja magának és "természetesen kihasználni törekszik a jelenlegi állapotot".

Ezen szavak hallatára, jegyezte fel Tóbisch, a báró magából kikelve, ingerülten, kritikán aluli hangnemben kijelentette: "... a jelenlegi kormány a magántulajdon alapján áll és a tőkésnek megvan a joga ahhoz, hogy a jól bevált megbizottait" régi munkahelyére visszahelyezze. Ragaszkodni fog Rákosi által is elismert jogához". "Ha kell, személyesen végigtalpalja a szakszervezetet, Csernűsovot, az illetékes fórumot, de akaratát érvényesíteni fogja". Ullmann kijelentette: "... nincs kommunizmus Magyarországon, nem is lesz és mindenkinek felelni kell majd ezekben az időkben tanusított magatartásáért". Fenyegetését újabb fenyegetéssel zárta: "Nem érdekem, hogy az üzem dolgozzék, sok üzem áll, állhat a Fésűsfonó is, de bizonyos, hogy ennek megjön majd a bőjtje és már most megmondhatom, hogy az nagyon kegyetlen bőjt lesz".¹⁶ A báró jelen szavai leleplezték a február 11-i tanácskozáson tanusított álnokságát, egyben kifejezték a tőkés igazi törekvéseit.

A tőkésék, a bankárok nagy része a báróhoz hasonlóan gondolkodott, de a felszabadulás után sem a bárónak, sem tőkés társainak soha nem volt arra lehetősége, hogy igazi meggyőződésük szerint cselekedhessenek. Olykor-olykor nekirugaszkodtak, de minden esetben tapasztalniok kellett a munkásság erejét és elszántságát.

Az ÜB elleni kirobbanásokra a bárónak is csak annak hátt mögött volt bátorsága. 1945. március 19-én tárgyalásra megjelent üzemi bizottsági tagok előtt újra a kor szellemét megértő bankár szerepében tetszelgett. "Tudja, hogy a zsidó kapitalista nagytőke megtestesítőjének tartják - olvasható az ÜB egykori feljegyzésében -, de tapasztalni fogják, hogy ő milyen szociálisan gondolkodó ember. Meg van győződve róla, hogy új, szociális világ van kialakulóban", majd így folytatta: "Meg van győződve róla, hogy a surlódásmentes együttműködésnek az ÜB részéről semmi akadályja sincs, személyesen vállal garanciát, hogy ennek akadály a másik részről se legyen."¹⁷

Március 14-én az ÜB ötödik legális ülésén újból foglalkozott Heltai és Gombos igazgatók visszavételének kérdésével. Végül arra az álláspontra helyezkedett, az 1945. február 18-án megjelent üzemi bizottsági rendelet intézkedésére hivatkozva, hogy hozzájárul Heltai és Gombos igazgatók alkalmaztatásához, de egyben megállapította: "a vállalat pillanatnyilag nincs abban a helyzetben, hogy a nevezettek fizetését folyósítsa, javadalmazásukról a tisztviselők fizetésének általános rendezésekor fog dönteni".¹⁸

A következő nap, március 15-én báró Ullmann a három igazgatót arra kérte, hogy az üzemi bizottsággal működjenek együtt, "kéz a kézben dolgozzanak, mert másként boldogulni nem lehet". Heltai és Gombos, ellentétben Tobisch-al, csak részben értettek egyet Ullmannal. Tobisch viszont azt tartotta, hogy az üzemi bizottsággal szemben szerénynek és udvariasnak kell lenni, hozzátette, az udvariasság még nem szervilitás, amely "magatartással - mondotta - ha nem is mindent, de sokat el lehet érni". Ellentétes magatartással csak fejjel mennék neki a falnak, mert az erő ma az ő (üb) kezében van".¹⁷

Az ÜB március 14-i határozatát írásban közölte Ullmann bárárral, aki az üzemi bizottságnak küldött levelében elismeréssel nyilatkozott a döntésről. Majd így folytatta: "a legnagyobb örömömre fog szolgálni, ha a vállalat érdekében minél intenzívebben együttműködhetünk és kérem, hogy velem mindenkor rendelkezni sziveskedjenek; akár legkisebb, akár a legfontosabb ügyről van szó, egyaránt nagy készséggel és haladéktalanul rendelkezésükre fogok állni".²⁰

Az első összecsapás a tőkésék és az ÜB között kompromisszummal végződött. A megoldás viszont magában hordta a további éles összecsapások lehetőségeit, mivel az ÜB és a tőke képviselői elszántan és határozottan védelmezték saját osztályérdekeiket.

1945 március elejére a vállalat szervezeti kiépítése befejeződött. Ennek ellenére a tőkés vezetőség nem tudott a remélt elképzelés szerint funkcionálni, mert a gyár élére, amint láttuk, a fegyverszüneti szerződés rendelkezése értelmében szovjet katonai parancsnokot neveztek ki. A parancsnok a gyár vezetőinek hatáskörét részben csökkentette, számos kérdésben az intézkedési jogkörét megszüntette.

A katonai parancsnok a vállalat tőkés vezetését nem kapcsolta ki a termelés szervezéséből és irányításából, ellenkezőleg, a hibák és hiányosságok kiküszöbölésére ösztönözte. Az anyagbeszerzési feladatok és a pénzügyi tevékenységet is meghagyta a kezükben. Viszont elvárta, hogy az "megkeresse azokat a helyeket, ahol a szükséges anyagok megtalálhatóak". A gyár katonai parancsnoka a nyersanyagok beszerzéséhez gyakran nyújtott segítséget. A megtermelt termékek elosztását, forgalmazását kezdetben teljesen a hatáskörébe vonta. Rendelkezései végrehajtását és a munkafegyelmet szigorúan ellenőrizte. Szoros együttműködést épített ki az üzemi bizottsággal. Döntéseit, határozatait sem a vállalat igazgatói, sem az ÜB nem helyezhette hatályaon kívül, nem változtathatta meg.

II. A GYÁR A SZOVJET HADSEREG SZOLGÁLATÁBAN

A HFSZ 1945-ben, s azt követő években is megtartotta előkelő helyét az ország gyapjúgyárai között. Az országnak egyik legnagyobb és egyetlen teljesen vertikális gyapjuipari üzeme volt. 1945 július elsején az ország legnagyobb gyapjuipari vállalatainál összesen 31 000 db fésűsfonó orsó volt üzemben, ebből 15 000 db a HFSZ-é volt,²¹ amely

még 840 db kártoló orsóval is rendelkezett. Az ostrom ideje alatt a gyár nyersanyagkészletének 17,5%-át, fonalkészletének pedig 16,5%-át vesztette el. A gyár vesztesége nyersanyagban, félkész és készáruban, továbbá üzemi segédanyagokban kb. 6 millió pengőt tett ki 1944 decemberi átlagáron.²²

A HFSZ nyersanyag és segédanyag helyzete - mint már korábban említettük - a munkások és a magyar vezetők hazafias magatartása következtében az akkori viszonyokhoz képest kedvező volt. 1945. március 1-én az alábbi anyagokkal rendelkezett: fonodai nyersanyagból 269 700 kg, fonalból 164 000 kg, ebből fésűsgyapju 101 000 kg volt, segédanyagokból is kedvező volt a kép.²³ A rendelkezésre álló anyagok az 1943. december 31-i, illetve az 1944. június 30-i nyersanyagkészletnél kb. 100 000 kg-al volt csak kevesebb. A termelés újraindításakor a HFSZ tehát elegendő nyersanyaggal rendelkezett. Szabó Károly 1945. február 26-án joggal hívta a "Szabadság" c. napilapon keresztül a volt alkalmazottakat munkafelvételre. 1945. március 7-én, szerdán a szövetségben kezdődött el a termelés 14 szövölgépen.

A termelés elősegítésére az ÜB kezdeményezésére, az országban elsőnek, 13 tagu műszaki bizottság alakult, melynek munkájában műszakiak, munkások és az ÜB egyes tagjai vettek részt. A bizottság 1945 végéig működött. Megszűnése valószínűleg összefüggött a túlságosan nagyra méretezett létszámmal és Tobisch erősen centralizált vezetési módszerével. Ő egészében és részleteiben magához vonta a gyár műszaki vezetését.

A folyamatos termelés biztosításának igen lényeges eleme volt a munkások ételmezése és családtagjainak ételmezéssel való ellátása. Ezek megoldása a gyárvezetéstől hallatlan nagy erőfeszítést igényelt.

A felszabadulás Nagy-Budapest bérből élő dolgozóinak, elsősorban a munkásságnak a háztartását szinte teljesen üresen találta. De nemcsak a munkások és alkalmazottak éléskamrái voltak üresek, hanem a közraktárak és az ételmezérboltok is. 1945. január második felében Pesterzsébeten közellátási bizottság alakult a nép ételmezésének megszervezésére.²⁴ A bizottság munkája megalakulásával lényegében ki is merült, mert a népnek nem volt mit szétosztani.

A gyár vezetősége amikor látta, hogy a dolgozók ételmezérellátásában az erzsébeti Néptanáctól érdemi segítséget nem kaphat, de a főváros polgármesterétől sem remélhet, a többi pesti gyár vezetőségéhez hasonlóan maga kezdett hozzá a szükséges ételmezések beszerzéséhez. Február végén, március elején a vezetőség a gyár több régi vásárlójával, textilnagykereskedővel megállapodott, hogy pénzért, esetleg szövetért ételmezéret biztosítanak a gyár dolgozóinak. A vezetőség ételmezérbeszerző brigádokat is állított fel, melyeket a Tiszántultra irányítottak. A gyár katonai parancsnoka teherautóját rendszeresen odaadta e brigádoknak, mi több, fegyveres kíséretükről is gondoskodott. A szovjet katonai parancsnok esetenként ételmezéret is biztosított a dolgozóknak. A gyárvezetés 6 kh földet is bérelt bolgár-kertészeti számára, amelyet nagy gonddal műveltetett meg.²⁵

A termelés fokozásához a fentiekén kívül szívós és következetes politikai-nevelő munkára is szükség volt. A felszabadulást követően az emberek kapcsolatában is gyökeres változás következett be. A régi kötöttségi viszonyok, tőkés és munkás, vezető és vezetettek közötti kapcsolatok régi normái szétestek, ugyanakkor az új normák még alig jelentkeztek. Ez az átmeneti állapot egyáltalán nem segítette a gyár termelésének fokozását. Az ÜB már az induláskor felismerte a felemás helyzetet, szigorú intézkedéseket hozott a munkafegyelem megszilárdítására, a termelés nyugodtabb légkörének kialakítása érdekében.

Az ÜB fáradságos munkáját hathatósan támogatta, a kezdeményezésére még márciusban megalakult bizalmi testület, április közepétől az MKP, juniustól az SzDP üzemi szervezete, valamint a MADISZ és a Magyar Nők Demokratikus Szövetségének üzemi csoportja. Az ÜB fáradozását a gyár műszaki vezetése nagyra értékelte, a lehetőségekhez képest segítette. A gyár ügyvezetősége utasította az osztályvezetőket és az üzemvezetőket, hogy "... mindennemű részletkérdésben, amely az egyes üzemekkel kapcsolatos, az illető osztályok bizalmiaival a legszorosabb baráti együttműködésben és egyetértésben tegyék meg az intézkedéseiket".²⁶

A gyárvezetőség állásfoglalása nemcsak a termelés nyugodt légkörének kialakítását, hanem a születő üzemi demokrácia kiépülését és megszilárdítását is szolgálta, amely hatványozottan visszahatott a gyári fegyelem megszilárdítására. Április elején a gyár bizalmi testülete határozatában követelte a nótorius hiányzók megbüntetését, orosz nyelvű igazolványuk visszavonását és minél előbb közmunkára való kirendelésüket.²⁷

Az üzemi bizottságnak és az MKP üzemi szervezetének kezdeményezésére a gyár munkásai nagy lelkesedéssel csatlakoztak a WM munkásai által az első szabad május elseje tiszteletére indított munkaversenyhez. A munkások éhezve, fázva, de a lelkesedéstől fűtve, becsülettel helytálltak, vállalásukat erejük megfeszítésével teljesítették.

Az ÜB törekvéseinek propagálása, a dolgozók eszmei-politikai nevelése céljából saját szerkesztésében, nyomdailag előállított üzemi lapot adott ki "Rokka" néven, az első szám 1945. június 5-én jelent meg.

A szovjet katonai parancsnokság július 24-én megszüntette a gyár katonai parancsnokságát. A gyár tulajdonosai visszakapták a teljes rendelkezési jogukat.

A HFSZ március 7. és július 24. között saját nyersanyagából 24 000 m katonai árut készített. A szovjet katonai egységek által hozott anyagból bérmunkában 46 600 m pamuting-anyagot és tisztí covercoat-t szőtt le és készített ki, továbbá 64 000 m másutt szőtt árut festett és készített ki bérmunkában.

A szovjet frontrendelések ugyanugy, mint a többi katonai parancsnokság felügyelete alá került gyárban, jelentősen elősegítették a HFSZ termelési szervezetének reorganizálódását, a termelés felfutását és megszilárdulását. Július végére az üzemek átlagos napi termelési mutatói az 1938. évi átlag 30-50 %-át érték el.

III. A TÖKÉS VEZETÉS UTOLSÓ PRÓBÁLKOZÁSA

1945. július 27-én báró Ullmann elnökletével összeült az igazgatóság magyar tagjainak egy csoportja, melyen részt vett Szabó Károly ÜB elnök és Jantai Árpád ÜB alelnök. Ekkor nevezték ki Heltait ügyvezető igazgatóvá, Gombost pedig igazgatóvá.

Ullmann március után is elszántan küzdött az ÜB visszaszorításáért. Még a pressziótól sem riadt vissza. 1945. szeptember 27-én a HFSZ vezetőségéhez küldött levelében bejelentette, hogy lemond a HFSZ igazgatósága alelnöki tisztségéről és az igazgatósági tagságáról is, mert az ÜB "egy fontos elvi kérdésben" - a gyermekotthon felállítása - "befejezett tény elé állította a Bankot", "anélkül, hogy őt, vagy a Hitelbank álláspontját kikérte volna."²⁹

A báró lemondásának bejelentésekor arra számított, hogy az Iparügyi Minisztérium, a munkáspártok és a Szakszervezeti Tanács az üzemi bizottságot elmarasztalja, tehát ő kerül ki győztesen. Levelében az alábbi megállapítást tette: "a kormánzatnak, a pártoknak és a szakszervezeteknek az az általános elfogadott álláspontja, hogy az ipari élet minden terén az általános ügyvitel tekintetében, valamint az elvi kérdésekre vonatkozólag, a vállalkozói érdekeltségnek, valamint a munkásság képviselőinek teljes egyetértésben kell együtt dolgozni azon, hogy az egyik oldalról se teremtsenek a másik fél hozzájárulása nélkül befejezett tényeket".³⁰ Ullmann szerint, ez az együttműködés az ÜB lépése miatt "egyszerűen illuzórikus", de még az együttműködés atmoszférájának az előfeltételei sincsenek maradéktalanul biztosítva.

Az ÜB-t sem a munkáspártok, sem a szakszervezet nem marasztalták el. Ellenkezőleg, az ÜB-t a termelés fokozottabb munkásellenőrzésének megvalósítására buzdították. Ullmann ezek után jobbnak látta semmisnek tekinteni az előbb idézett levelét, februárban meghirdetett taktikájához való visszatérést.

Ullmannék gazdasági hatalmuk szilárdítása érdekében 1945. augusztus 18-án újra működésbe hozták az 1937-ben létrehozott Fésüs Gyapjufonal Kartellt.

Az 1945. november 16-i igazgatósági ülés a HFSZ vezetését a MÁH-nak és megbízóinak kezébe tette le. Az ülés az igazgatóság elnökévé, az addigi alelnököt, báró Ullmannat választotta meg. Egyidejűleg Walter Cramert és Katuschek Richárdot, német állampolgárokat törölte az igazgatósági tagok soraiból, helyükbe báró Villányi Lajost és dr. Czeyda Pommersheim Lászlót választotta be. Báró Villányi bevételezése a HFSZ igazgatóságába, az USA köreivel való kapcsolat elmélyítését kívánta elősegíteni. Ugyanis báró Villányi leánya menyasszonya volt Lee Jamesnak, az USA magyarországi alkonzuljának, az esküvőt 1946. február 7-én tartották meg.³¹

Az igazgatósági ülés a hozott határozatain túl 1945. január 31-i hatállyal megszüntette Reinhold Herbert vezérigazgató és Schulze Erich és Schlechte George Harry volt ügyvezető igazgatók munkaviszonyát.

Az igazgatósági ülés hallgatólagosan tudomásul vette Heltainak az első számú ügyvezetői igazgatói beosztását, tehát ezzel de facto az ÜB is elismerte Heltainak a vállalat élére kerülését.

Báró Ullmann, a HFSZ igazgatóságának új elnöke az ülésen két hónappal korábbi összecsapás ellenére, újra elismerően nyilatkozott az ÜB-ről. "Az üzemi bizottsági intézmény bevált, - a HFSZ vonatkozásában is a legjobb tapasztalatokról számolhatok be mondta Ullmann, majd így folytatta: Az ÜB vezetői és tagjai minden felmerült kérdésben szakszerűen és teljes megértéssel a vállalat érdekei iránt vettek részt a tanácskozásokban és az ügyek intézésében, ezen tanácskozások mindig a harmónia jegyében folytak le..." végezetül arra kérte az ÜB-t, hogy működésüket az eddig tanusított szellemben folytassák. Az ÜB jelenlévő elnöke hangsúlyozta: "a munkásság ezen vállalat keretében is bizonyítékát szolgáltatotta annak, hogy az ipar és ezen keresztül az ország felépítésének hatékony tényezője".³²

Az 1945. november 30-i rendkívüli közgyűlés, amelyen a vállalat részvényeseinek magyar tagjai vettek részt, az igazgatóság tagjai soraiból kizárta a német állampolgárságu tagokat, valamint Krudy Ferencet, dr. Sommang Andrászt és v. Lónyai Lászlót.³³

A potsdami Három Hatalmi Értekezlet döntése alapján a magyar kormány 11700/1945. M. E. sz. rendeletével Magyarország területén lévő valamennyi német természetes vagy jogi személy mindennemű vagyonának és cselekvőségének tulajdonjogát a Szovjetunió kormánynak átadta 1946. január 8-ával.

A kormány döntése, mely nemzetközi kötelezettségeinken alapult, új helyzetet teremtett a HFSZ-nél is. A HFSZ igazgatósága is elismerte, hogy részvényeinek 40 %-a német tulajdonban van. A szovjet kormány birtokába ekkor még a részvényeknek csak 40 %-a került. Az új helyzet következtében a vállalat igazgatóságát újjá kellett választani. Hosszas vita után az igazgatóságban a magyar és szovjet tagok aránya 7:7 lett. Báró Villányi igazgatósági tagságáról lemondott. Az új igazgatóság elnöki tisztét a magyar és szovjet fél félévenként felváltva gyakorolta. Az új igazgatóságnak első elnöke Ullmann báró lett.

A szovjet fél a gyár operatív vezetésébe ekkor még nem került be. Viszont Heltait a vállalat vezérigazgatójává nevezték ki. A gyár műszaki vezetése továbbra is Tobisch kezében összpontosult.

Heltai vezérigazgatóvá történt kinevezésével a tőke pozíciója csak formailag volt olyan, mint a felszabadulás előtt. A tőke hadállásának kiépülésével párhuzamosan kiépült az új demokratikus államhatalomnak a tőkét ellenőrző és korlátozó szervezetének hálózata is. Így az Iparügyi Minisztérium, az Anyag- és Árhivatal, a Textilgazdasági Iroda, stb. szervek. Ezek az állami szervek irták elő, hogy a gyár mit termeljen, termékeinek nagy részét kinek és mennyiért adja el. A gyár üzemben tartásához szükséges forgótőke nagy részét is az öt ellenőrző és korlátozó államtól kapta. A gyár tőkés vezetői felismerték az államtól kapott hitelek korlátozó szerepét, éppen ezért Gombos György aligazgató, a HFSZ pénzügyi vezetője nem akart iparindítási hitelt fel-

venni, hanem a vállalat warrans hitelét, mely 1945 augusztusában már 5 millió pengőt tett ki, szándékozott 10 millióra növelni, de ezt a Magyar Nemzeti Bank nem teljesítette, mert az Iparügyi Minisztérium az iparvállalatok részére csak az ellenőrzése alatt álló hitelek folyósítását engedélyezte.³⁴

A demokratikus államhatalom állami szervei mellett, azokkal együttműködve a gyárkapun belül ott volt az ÜB, amely - mint láttuk - határozott ellenőrzést gyakorolt a gyárvezetőség fölött.

Az ÜB ellenőrző tevékenységének hatékonyabbá tétele érdekében 1946. március 30-án újra életre hívta a Műszaki Bizottságot. A bizottsági tagok a kollektív megbeszéléseken és határozatokon keresztül részt vettek az összes felmerült kérdések megoldásában.

A vállalat ügyvezetősége továbbra is igyekezett megkerülni az ÜB ellenőrzését. Május hónapban az ÜB elmarasztalta a gyárvezetést, mert az év elején elfogadott határozatokat nem hajtotta végre. Az üzemi bizottság nem egyszer szemére vetette az ügyvezetőségnek, hogy báró Ullmann és a GYOSZ törekvéseit igyekszik megvalósítani. Az 1946. október 12-i ügyvezetőségi és ÜB együttes ülésén Szabó Károly elnök megállapította, hogy nemcsak a HFSZ-ben, hanem minden gyárnál elhidegülés tapasztalható az ügyvezetőség és az ÜB között, az ügyvezetőségek merevebb állásfoglalása miatt. Végezetül megállapította: "szeretné, ha a jövőben - függetlenül a belpolitikai helyzettől - a jóviszony még fokozottabb mértékben fennállna és reméli, a tőke képviselői nem fogják a tőkét vakon szolgálni".³⁵

Az HFSZ üzemi bizottsága az MKP III. kongresszusa határozata alapján - a népnek, nem a nagytőkéseknek építjük az országot - fokozta a termelés ellenőrzését. A munkáspártok gyári szervezetei maximálisan támogatták a munkások e nagyszerű harcát. Az MKP gyári szervezetének 1946. november 27-i taggyűlése, 600 kommunista nevében követelte:

1. a termelői és fogyasztói ár mielőbbi megállapítását,
2. a magánkereskedelem haszonkulcsának a leszállítását,
3. a háborus és inflációs vagyonok progresszív dézsmáját, a progresszív adó bevezetését,
4. a nagykereskedők számának sürgős csökkentését,
5. a szövetkezetek fokozottabb támogatását, a magánkereskedelem rovására.

Az MKP Budapesti Titkársága a HFSZ pártszervezetéhez küldött levelében teljes támogatásáról biztosította a gyár kommunistáit, s egyben hangsúlyozta, hogy a HFSZ pártszervezete a budapesti pártszervezetek "egyik legjobb harci bástyája".³⁶

A Budapesti Titkárság válaszában megírása előtt két nappal, december 8-án látott napvilágot Peyer Károly népi demokratikus forradalom-ellenes memoranduma, melyben élesen elítélte az SzDP felszabadulás utáni politikáját. A Peyer memorandum országszerte nagy fel-

háborodást váltott ki. Az SzDP HFSZ szervezete az SzDP központjába küldött memorandumában élesen elítélte és megbélyegezte Peyer tevékenységét. A Szociáldemokrata Párt Sportcsarnokban rendezett nagygyűlésén a HFSZ szociáldemokrata küldöttei elsőnek követelték Peyer félreállítását "Vesszen Peyer" kiáltásokkal.³⁷

IV. ÁTTÉRÉS A BÉKÉS TERMELEÉSRE

1945 második felében a termelés folyamatosságának biztosítása, korlátozott keretekben is, emberfeletti erőfeszítést követelt. E küzdelem élén az ÜB állt.

1945 őszén a HFSZ szénellátása, ugyanugy, mint az egész magyar iparé, igen kritikussá vált. A helyzet enyhítése végett az ÜB megkereste a Tatabányai Központi Üzemi Bizottságot, szövetet ajánlott fel szénért. 1945. október 18-ig a HFSZ a bányászoknak 1 444 m szövetet adott át. Bár a bánya a szövetért járó szénnek csak egy részét szállította le, de az lehetővé tette a gyár minimális termelését. 1945-46 fordulójára a gyár szénellátása mélyponton volt. Ez időszakban alig volt termelés. 1946. január 1-én a gyárban lévő 926 munkából csak 249 dolgozott, február elején is hasonló volt a helyzet. A munkásokat - ennek ellenére - nem bocsátották el, nem küldték kényszerszabadságra, pedig az akkori termeléshez szükséges létszámnak 2-3-szorosát tette ki. A gyár többek között ezt azért tette, hogy ha normálisabb lesz a szén és a nyersanyag-ellátás, az üzem időveszteség nélkül, teljes készütséggel foghasson a termelő munkához.³⁸ A kevés szén miatt a műhelyeket nem fűtötték, a nagy hidegben munka közben számos dolgozónak megfagyott a keze.

A termelést nemcsak a gyár szénellátása gátolta, hanem az alkatrészek és a nyersanyagok hiánya is. Az iparügyi kormányzat előre látta a nyersanyag-ellátásban kialakuló siralmas helyzetet, de azzal is tisztában volt, hogy a kormány nem tud devizát biztosítani az iparnak nyersanyag vásárlásra. Ezért a rendelkezésére álló fizetési eszközért, a munkáért igyekezett nyersanyagot biztosítani a textilgyáraknak. A szovjet kormány méltányolta az ország súlyos nyersanyag helyzetét, hozzájárult ahhoz, hogy a szovjet külkereskedelmi vállalatok jelentős mennyiségű gyapotot és gyapjút adjanak ki bérmunkára a magyar textiliparnak. 1945 augusztusában létrejött az első magyar-szovjet gazdasági megállapodás, amelynek keretében a magyar gyapjuipar 2 000 tonna gyapjút kapott feldolgozásra. A magyar kormány a belföldi igények kielégítésére 650 tonna gyapjút megvett a 2 000 tonna gyapjuból.

A szovjet gyapju első tétele a gyárba 1946 márciusban érkezett meg. 1946. augusztus 1-ig a HFSZ összesen 136 900 kg gyapjút, 66 500 kg teveszört és 22 000 kg pamutárut kapott. Közben a gyár szén-

ellátása javult, a termelése fellendült. A munka termelékenysége is növekedett. A fonó és cérnázó üzemek 25-40 %-át, a fészülő üzemek már 50 %-át, a szövőüzem pedig a 60 %-át érte el az 1939. évi napi átlagos teljesítménynek.³⁹

Az elért eredményekhez jelentősen hozzájárult a Szakszervezeti Tanács által kezdeményezett májusi munkaverseny, amely április elsején indult és május elsején zárult. A második májusi munkaversenyben 54 csoport vett részt, 35 csoport (502 fő) teljesítette a vállalását. A szövőde I. 55 fős csoportja lett a győztes.

1946 augusztus elseje, az értékálló forint bevezetése után a stabilizáció sikeres végrehajtása hatására a gyár termelése fokozatosan tovább javult. Az üzemegységek termelékenysége a békebelinek 55-75 %-át érték el. Az egyes egyéni teljesítmények elérték a békebelinek 90, sőt a 100 %-át is, néhány dolgozó teljesítménye még azokat is túlszárnyalta.⁴⁰

A stabilizációt követő hetekben az üzemek, így a HFSZ gazdasági helyzete elég kritikussá vált. A kormány a stabilizáció védelmében radikális pénz megszorításokat eszközölt. A HFSZ sem tudta eladni meglévő áruját, illetve a nyersanyag utánpótlását sem tudta biztosítani. Az ügyvezetés már a termelés fokozatos csökkentésén gondolkodott. 1946 szeptemberében a Gazdasági Főtanács Titkársága vevőváltó ellenében a gyapjuiparban 1,2 millió Ft hitelt biztosított a magyar gyapju felvásárlására, mely összegből a HFSZ 216 000 Ft-ot kapott. A kormányzat a fenti hitelen felül a gyapjuiparnak a Futurán keresztül további 1 millió Ft-ot nyújtott még gyapju felvásárlására. A kormány a gyapjuipar jobb nyersanyag-ellátása érdekében korlátozott mértékben lehetővé tette a nyugati gyapju importálását is. A stabilizációt követő első hetekben az államkasszába befolyt arany és deviza tartalékból, az állam nyugati gyapju-importra 350 000 \$-t biztosított az iparnak. A HFSZ így jelentős mennyiségű gyapjuhoz jutott.

A sikeres stabilizáció hatására a nyugati gyárak a magyar gyapjuggyáraknak bérmunkára ajánlották fel a nyersanyagukat. A bérmunka ajánlatok elsősorban angol, svájci és svéd cégektől érkeztek. A HFSZ bérmunkában 245 000 kg zsirosgyapjut és 9 000 kg mosott gyapjufonal elkészítését, valamint 144 000 kg fészültgyapju szalagnak szövötté történő feldolgozását vállalta el. Ezek a bérmunkák nemcsak a gyár kapacitásának jobb kihasználását biztosították, hanem lehetővé tették, hogy a gyár deviza nélkül ausztrál gyapjuhoz jusson, továbbá, hogy kapcsolatba kerüljön a nyugati gyapjupiaccal.

1946. augusztus 1. után egyre határozottabban előtérbe került a termelékenység, a minőség kérdése. A vezetés színvonalának az emelése. Az ÜB e kérdéseket mind a gyár vezetésénél, mind a munkásoknál állandóan napirenden tartotta.

Az orsók, szövőszékek sebessége 1946 közepén átlagosan 10-20 %-kal volt alacsonyabb, mint 1938-ban. A fordulatszám csökkenése elsősorban a gépek elhanyagolt állapota, illetve alkatrészek hiá-

nya miatt következett be. 1938-ban a szálfaktor orsó sebessége percenként 4,31 volt, 1946-ban 3,55, a szövőszék fordulatszám 1938-ban 87,4 volt, 1946-ban 79,9, a vetés 1938-ban 3 105, 1946-ban pedig 2 532 volt. ⁴¹

A vállalat gazdaságos üzemvitelének fontos tényezője volt a munkaerő-gazdálkodás is. A stabilizációt megelőző 17 hónapban a gyárak, így a HFSZ vezetősége is arra törekedett, hogy a szakképzett munkaerőt megtartsa a naposabb időszakokra. A gyár ügyvezetősége viszont a kritikus időszakban is lázongott a nem termelő munkában dolgozók - takarítók, őrszemélyzet, konyhai és élelmentári személyzet, szociális területen dolgozók - nagy száma ellen. Ezek száma 1943-ban 42 fő, 1946-ban 99 főre növekedett. ⁴²

De nemcsak a fenti kategóriában dolgozók száma nőtt meg, hanem az egyes karbantartó munkásoké is. Míg 1943-ban 71 karbantartó munkást foglalkoztattak, addig 1946 augusztus elsejére számuk elérte a 105 főt.

1946 augusztusban a HFSZ-nek összlétszáma 1 156 fő volt, ebből 1 032 munkás, 128 műszaki és adminisztratív dolgozó. A munkásoknak több, mint 2/3-a nő volt. A szaküzemágakban a nők aránya elérte a 85-90 %-ot. A művezetőknek viszont csak 25-30 %-a volt nő.

Az ügyvezetőség 1946 augusztusban a vállalat üzemvitelének gazdaságosságának biztosítása érdekében 100-150 főt el akart bocsátani. Az ÜB nem járult hozzá e nagyarányú leépítéshez. Végülis csak néhány személy elbocsátására került sor.

A felszabadulást követően megkezdett helyreállítási munkák az infláció időszakában is tovább folytatódtak. 1946 végére a gyár épület- és tetőszerkezetében, valamint ablakaiban keletkezett háborús károkat, ha nem is teljesen és végleges formában, de sikerült annyira rendbehozni, hogy az 1946/47-es kemény tél ellenére elviselhető munkafeltételek alakultak ki.

A felszabadulástól 1946. december 31-ig a vállalat, utólagos becslések szerint épület- és gép-helyreállításokra mintegy 2 400 000 Ft-ot ruházott be - 1947. évi értékben. A vállalat ezekre a kiadásokra a szükséges pénzt saját erejéből teremtette elő. ⁴³

Az ÜB szorgalmazására 1945 közepén csecsemő-otthont létesítettek a volt vezérigazgatói villában. Az avatóünnepség 1945. szeptember 8-án volt. Budapesten elsőnek a HFSZ-ben nyílt meg üzemi gyermekotthon. ⁴⁴

A gyár vezetősége az ÜB nyomására a karácsonyi ünnepek alkalmából a munkavállalók gyermekeinek (630 fő) ruhát, cipőt, pullovert, harisnyát és sapkát ajándékozott az élelmiszeradagok mellé. A munkavállalóknak hosszulejártu kölcsön fejében élelmiszert, ezen felül a férfiaknak bakancsot, a nőknek pedig egy pár cipőt adott. Az ÜB és a bizalmi testület javaslatára és aktív közreműködéseikkel 1945 novemberében a gyárban cipőjavító műhelyt állítottak fel 4 alkalmazottal.

Az ÜB állhatatosan küzdött a dolgozók egészségvédelmének jobb biztosításáért. Már 1945 őszén a gyárban külön orvosi rendelőt állítottak fel, amelynek keretében 1946 közepére már belgyógyászat, nőgyógyászat, sebészet és fogászat működött. 1945 közepétől az ÜB az ügyvezetőséggel karöltve kötelezővé tette a tüdőszűrést. Ugyanis kiderült, hogy alkalmazottaik 10-12 %-ának tüdeje megtámadott és orvosi kezelésre szorul; e körülményekről a dolgozóknak csak 1-2 %-a tudott.⁴⁵

1946 októberétől pedig a felvétel előtt kötelezővé tették az orvosi vizsgálatot. A dolgozók védelmét szolgálta a felszabadulás előtt rendszeresen működő Baleset Elhárító Bizottság újbóli megszervezése, 1946. április 29-én. 1946-ban összesen 56 baleset történt, 37-tel kevesebb, mint 1939-ben. Az 56 balesetet szenvedett személy közül 32 férfi és 24 nő volt.

Az ÜB és a bizalmi testület nagy gondot fordított a dolgozók szakmai és kulturális továbbfejlődésére is. A gyár vezetősége saját költségén 12 munkásnőt gép- és gyorsíró iskolába járatott. A HFSZ-ből 20-an jártak munkásgimnáziumba, illetve egyéb továbbképzőkbe. Ezek részére a könyvek árát és a tandíjat a vállalat fizette ki.

A gyár kommunistái, szociáldemokratái, szervezett munkásai 1945 tavaszán hozzákezdtek a gyári könyvtár szervezéséhez. Még a romok takarítása folyt, amikor megkezdődött a könyvtár szervezése, tudósít a HFSZ üzemi lapja, a "Rokka". A könyvtár a munkások adakozásából alakult. Az MKP gyári szervezete minden megtakarított fillért a könyvtár támogatására fordított. Még rázták a robbanások az ablakokat, amikor az első könyvek kiadása megkezdődött - fejeződik be a "Rokka" tudósítása.⁴⁶

A könyvtár fejlesztését a gyár vezetősége is jelentős összeggel támogatta. A gyár kulturosztálya zenekart, énekkart és tánckart szervezett, melyek nemcsak a gyár dolgozóit előt, hanem más intézményeknél is eredménnyel szerepeltek.

V. A HFSZ SZOVJET IRÁNYÍTÁS ALATT - TERVSZERŰ, LENDÜLETES FEJLŐDÉS

A HFSZ fennállásának 25. évfordulója egybeesett a tulajdonviszonyának, irányításának, vezetésének gyökeres megváltozásával.

1946 november elején a 9040/1946 ME. sz. rendelet alapján a HFSZ részvényeinek további 17,7 %-a, az addig vitatott H. Albert de Bary holland cég nevén nyilvántartott részvények is a Szovjetunió tulajdonába kerültek. Ennek következtében a Szovjetunió a HFSZ részvényei 57,86 %-a felett rendelkezett.⁴⁷ Így a szovjet fél minoritás pozíciója majoritássá alakult át, ezért a HFSZ operatív vezetése, irányítása is a szovjet fél kezébe ment át.

Az igazgatóságon belüli paritásos arány, a 7:7 arány 9:7 arányra módosult, a szovjet fél javára. A szovjet kormány az igazgatóságból addigi delegáltjait visszahívta. A vállalat igazgatóságába 16 tagot neveztek ki, melynek elnöke Szkulanov Szergej lett, alelnöke pedig báró Ullmann György. 48

A vállalat legfőbb irányítója a Szovjetunió Magyarországi Textil Vállalatait Kezelő Hivatal (Bp. VI. Benczur u.17.) lett. A HFSZ ezt követően a magyar állami szervekkel csak a Hivatalon, azaz az Upravlénijje utján tartott kapcsolatot.

Az igazgatósági ülés a gyár vezérigazgatójává Danilevics Antalt nevezte ki, aki közvetlenül az Upravlénijje irányítása alá tartozott. Az ülés Heltai vezérigazgatói címét ugyan meghagyta, de a hatáskörét Tobischénál jóval kisebbre zsugorította össze.

A MÁH nemcsak a HFSZ vezetéséből, de még banki ügyleteiből is kiszorult. 1947 májusában az Upravlénijje utasította a vezérigazgatót, hogy a gyár bankügyleteit kizárólag a Kereskedelmi Iparbankon keresztül intézze.

1947 végén Heltai Sándort, a csak névleg funkcionáló vezérigazgatót gazdasági visszaélése miatt a rendőrség letartóztatta és a bíróság 3 évi börtönre ítélte el. 49

A nagybankok államosításával (1947. november 20.) a tőkések végleg kiszorultak a vállalat részvényesei közül. A HFSZ tulajdonosa a Szovjetunió és a népi demokratikus magyar állam lett. A vállalat szocialista vállalattá alakult át, ezzel mintegy félévvel megelőzte a gyapjúipari vállalatok többségét.

Az új helyzet személyi konzekvenciáját a vállalat 1948. február 12-i rendkívüli közgyűlése vonta le. A magyar tőkések lemondtak igazgatósági tagságukról, kizárásukkal egyidőben a szovjet kormány is több delegáltját visszahívta a HFSZ igazgatóságából. Az igazgatóság új elnöke Fjodor Taraszkin lett. 50

A február 28-i rendes közgyűlés, amely a vállalat 1947. évi mérlegét jóváhagyta, a vezérigazgatói székből visszahívta Danilevicset, helyébe Borisz Sumovot nevezte ki. Ezt megelőzően a február 16-i igazgatói ülés Kádár Károlyt, Rusznyák Lászlót és Szopkó Jenőt cégvezetőkké nevezte ki. 51

Az 1948. szeptember 20-i közgyűlés a szovjet fél javaslatára az igazgatósági létszámot 16-ról 11-re csökkentette. A tagsági arány 7:4 lett a szovjet fél javára. 52 Az új igazgatóság elnöke továbbra is Fjodor Taraszkin maradt, de az igazgatóság magyar és szovjet tagjai cserélődtek.

Az 1949. május 20-i igazgatói ülés Filimovot vezérigazgató-helyettesnek nevezte ki általános helyettesi hatáskörrel, majd 1950-ben pedig vezérigazgatóvá választotta.

1952 közepén újból Sumov lett a HFSZ vezérigazgatója. Ő készítette elő a vállalat magyar tulajdonba adását (1952. október 1.).

A szovjet vezetés a gyár termelési és adminisztratív szervezeti felépítését lényegében változatlanul hagyta. Viszont az adminisztratív osztályok tevékenységi körét lényegesen kitérítette.

A HFSZ vezetésében bekövetkezett lényeges változások időszakában zajlott le a harmadik ÜB választás. Ez szintén nem zavarta meg az üzemben a két munkáspárt szoros együttműködését. Az új ÜB-be a dolgozók 7 MKP, 3 SZDP tagot és 2 pártonkívüli dolgozót választottak be. Az elnök ismét Szabó Károly lett.

Az új ÜB teljes támogatásáról biztosította a gyár élére került szovjet vezérigazgatót. A dolgozók abszolút többsége szintén támogatásáról biztosította a gyár vezetését. 1947 elején az ÜB a gyár életében még jelentős szerepet játszott. A gyárvezetés meghallgatta, szilárdan támaszkodott rá. Az év második felétől az ÜB szerepe egyre halványult, jogköre sorvadni kezdett. 1948 közepére, a két munkáspárt egyesülése után az ÜB ellenőrzési, véleményezési jogköre gyakorlatilag megszűnt. 1948 második felében már az igazgatói ülésekről is kirekesztették.⁵³ A feladatköre kulturális, szociális ügyek véleményezésére és intézésére, valamint a munkaversenyek szervezésére, a munkafegyelem biztosítására korlátozódott.

Az ÜB korábbi ellenőrzési funkciója, amely a gyár tőkés-vezetése felett megvalósított munkásellenőrzést jelentett, fokozatosan az MDP üzemi szervezete titkárának hatáskörébe került, igaz, módosult formában és tartalommal. A termelés pártellenőrzése ugyanis nem a tőkés vezetés felett gyakorolt ellenőrzés volt, hanem a proletár állam által kinevezett vállalatvezető végrehajtói tevékenysége gyárunknál a szovjet kormány által delegált és az igazgatóság útján kinevezett vezérigazgató feletti ellenőrzést jelentette. A gyárban a termelés pártellenőrzése teljessé és mindent átfogóvá csak 1953-ban vált.

1948. február 20-án az SZDP üzemi szervezetének nagyaktívája elhatározta, hogy az egész pártszervezet belép a Magyar Kommunista Pártba. A belépési nyilatkozatok kitöltéséhez még aznap hozzákezdtek. A gyár SZDP szervezete közel két hónappal az országos fejlődés előtt járt. Az SZDP gyári szervezetének, szemben az 1947 február 406 taglétszámából már csak 300 tagja volt, a KP-nak pedig 1 145.⁵⁴ 1948 augusztusában a gyár 1 966 (524 férfi és 1 442 nő) dolgozójából - 406 férfi és 1 094 nő - volt MDP tag.⁵⁵ A több műszakban dolgozó párttagságot egy pártszervezet nem tudta összefogni. Ezért augusztusban műhelypártszervezeteket hoztak létre. Összesen hetet. A döntés helyesnek bizonyult, az aktív párttagok száma 800-ra emelkedett.⁵⁶ A gyárban a tagrevízió 1948 végén kezdődött el. A felülvizsgálat végeredményére az 1949 szeptemberi taglétszám enged következtetni, a pártszervezet taglétszáma ekkor 1 300 fő volt.⁵⁷ Ugyanebben a hónapban a pártmunka hatékonyságának növelése érdekében a tizescsoportok helyett pártcsoportokat szerveztek.

1950 májusában a kerületi pártbizottság a pártszervezetet pártbizottsági hatáskörrel ruházta fel. 25 tagu választmányt választot-

tak, melynek sorából 9 tagu pártbizottságot alakítottak: a PB első titkára Nagy Sándorné lett.

A műhelypártszervezetek és a pártcsoportok a többműszakos termelés miatt aktiv pártéletre alkalmatlanná váltak. A pártélet fellendítése érdekében 1952. január 1-től műszak alapszervezeteket hoztak létre. A HFSZ-ben 16 pártalapszervezet alakult. ⁵⁸

A Dolgozó Ifjúsági Szövetség (DISZ) szervezete is hasonló gondokkal küzdött, mint a pártszervezet, csak itt sokkal hatványozottabban jelentkeztek a problémák. 1950 nyarán DISZ műhelyszervezeteket szerveztek. Az átszervezés után sem változott a helyzet, mert a HFSZ Központi DISZ Bizottsága sem volt aktiv. 1952. november 10-én a gyári PB ülés elkeseredve állapította meg: 10 hónapja DISZ szervezetről nem lehet beszélni, az ifjúság nem él szervezeti életet. ⁵⁹

A vázolt szervezeti intézkedések a pártéletbe némi mozgást vittek be, de a párttagok passzivitását szülő okokat nem szüntették meg, mert azok az általános politikai és gazdasági helyzetből fakadtak.

A szovjet vezérigazgató a gyár vezetésének átvételekor az 1938. évi, az utolsó békeév termelési szintjének az elérését tűzte ki célul. E törekvést a gyár politikai, társadalmi szervezetei, de maguk a dolgozók is támogatták. 1947 végére a gyár több üzemrésze nemcsak hogy elérte, de túl is szárnyalta az 1938. évi termelési szintet. A termelés dinamikus fejlődése 1951 végéig tartott.

A HFSZ 1951-ben 858,5 t fésültszalagot, 977,8 t fésűsfonalat, valamint 2 987,4 ezer m² szövetet termelt. 1952-ben a fésűsfonal és a fésűsszövet termelése némileg visszaesett, amely elsősorban külső tényezők hatására következett be.

1951-ben a HFSZ az 1946-os termelésének fésűsszalagból közel 4-szeresét, fésűsfonalból 7-szeresét, fésűsszövetből 4-szeresét termelte.

A termelés dinamikus növekedését a két és három műszak bevezetése, a termelés intenzitásának fokozása, a munkaszervezés és irányítás tökéletesedése, a termelési és munkafegyelem megszilárdulása, a dolgozók ujitási és versenymozgalmának kibontakozása, valamint új, modern gépek üzembeállítása tette lehetővé.

Az első években a munkaversenyek igen nagy lendítő erőt képviseltek. A HFSZ dolgozók a 3 éves terv beindulásának egyéves évfordulója tiszteletére indított országos versenyben elért eredményükért elnyerték az "Élűzem" címet. 1948-tól az ország munkaversenyek lázában égett. Amint az ország politikai vezetésének szavai és tettei között a távolság növekedett, a munkások a beindított versenyekkel szemben egyre közömbösebbek lettek. A HFSZ 1 200 párttagjából már 1950 februárjában csak 370-en kapcsolódtak be az akkor induló munkaversenybe. E folyamat az ötvenes évek elején tovább erősödött. A versenyek szervezésének dömpingje mellé 1951-52-ben különböző nevű mozgalmak áradatai kapcsolódtak. A gyárvezetés nem erőltette a mozgalmak beindítását, de a felsőbb hatóságok hetenként követelték az újabb és újabb mozgalmak beindítását. ⁶⁰

A versenyek az említett negatívumaik ellenére hozzájárultak a munka intenzitásának növeléséhez, a gépek tervszerű kihasználásához. Míg 1948 januárjában egy szövő 1,57 szövőszéket szolgált ki, addig 1949-ben már 4 gépes szövők tűntek fel és termelésük 266 %-ot ért el.⁶¹ 1950-ben pedig a 6 gépes szövők sem voltak ritkák. 1951-ben pedig már 12 gépes szövőkről tudósítanak a dokumentumok. Bár ezek a szövők kisegítővel dolgoztak, ennek ellenére a munkájuk határfoka 25-30 %-kal csökkent.

A termelés dinamikus növekedésének nélkülözhetetlen feltétele volt a nyers- és segédanyagok folyamatos biztosítása. 1947-1952 között e feladat megoldása egyre nehezebb feladattá vált. A HFSZ erősen a külföldi piacra volt utalva. A vezérigazgató hivatalba lépésének első percétől kezdve erőteljesen szorgalmazta a HFSZ nemzetközi kapcsolatainak mielőbbi felélesztését, mozgásba hozását. A kapcsolat kiépítéséhez nyugati valutára volt szükség. Az ország viszont kevés valuta tartalékkal rendelkezett. 1947-ben az Iparügyi Minisztérium 320 000 L hitelt, az un. Rotschild kölcsönt biztosított a gyapjuipar súlyos nyers- és segédanyag helyzetének enyhítésére. Ez összegből a HFSZ majdnem 35 000 L-t kapott.⁶² A HFSZ angol és ausztrál gyapjun kívül jelentős mennyiségű szovjet gyapjut is vásárolt. Csehszlovákiából pedig 11 000 laza műszálat hozott be. A jelentékeny import nyersanyagát 685 000 kg hazai gyapju felvásárlásával egészítette ki.

A következő években is komoly nyers- és segédanyag gondokkal küzdött az ipar és a HFSZ is, annak ellenére, hogy a kormány a gyapjuipar havi nyugati valuta kvótáját 60-70 000 L-ről 100 000 L-re emelte fel.

A gyár gyapjuszöveiteinek minősége már 1947-ben elérte a világszínvonalat. A HFSZ szövetek különösen dessinjeikkel értek el nagy sikereket a nyugati piacokon. A HFSZ nyugati exportja 1947-ben igen alacsony volt. Közvetlen nyugati exportra csak 4 590 m-t tudott eladni, 7 000 L értékben. Az exportra szállító konfekcióipar is csak 7 500 m-t vett át a gyártól 44 050 \$ és 11 000 L értékben. A HFSZ nagyobb mennyiségű exportját az angol kormány protekcionista kereskedelmi politikája akadályozta meg. 1948-ban az angol kormány enyhítette korlátozó intézkedését, hozzájárult ahhoz, hogy az angol-magyar kereskedelmi egyezmény keretében Magyarország Angliába 600 000 L értékben fésűszövetet szállítson. A kontingensek mintegy 40 %-át a HFSZ szállította, elsősorban M. Burton Ltd Leeds cégnek a C 601 és a 964 jelű cikkeket. Az angol exporttal párhuzamosan a gyár kisebb szállításokat eszközölt Svájcba, Svédországba, Hollandiába és Egyiptomba.

A kibontakozó, terebélyesedő export-tevékenységet megakasztotta az imperialista tábor agresszivitása. Az éleződő nemzetközi helyzet ellenére Angliával még sikerült az export kontingensben - 668 000 m² fésűszövetben - megállapodni. Az áru döntő többségét a HFSZ szállította le 1949-ben. E kontingenst a HFSZ nemcsak azért kapta meg, mert a termékei minőségileg kifogástalanok voltak, hanem

azért is, mert a HFSZ kapcsolatban volt a Dawson et Son Bradford gyapjukereskedő céggel, amely egyéves hitelre a HFSZ-nek jelentős mennyiségű ausztrál gyapjut adott el. A gyár ezzel az exporttal fizette ki az áru hitelét.

1950-ben az amerikai imperialisták kirobbantották a koreai háborút. Ezt követően a magyar kormány elrendelte a nyugati tőkés országokba irányuló gyapjuszövet exportjának a leállítását, a kivitt csak a semleges országokba engedélyezte. 1950-ben tőkés piacra 56 000 m²-t, 1951-ben 88 000 m²-t exportáltunk. A HFSZ nyugati exportja minimális mennyiségre zsugorodott össze.

A HFSZ termékei a belföldi piacon is nagy elismerést vívtak ki. 1947-ben a késztermék forgalma 60 500 000 Ft-ot tett ki, melyből a nagykereskedők 41 millió értékű árut vettek át.

1948 végén a gyapjuipar országosan értékesítési gondokkal küzdött. A HFSZ-ben is komoly készletek halmozódtak fel. Az 1948 december végén 8,2 millió Ft értékű készáru volt raktáron, pedig a gyárvezetés váltó fizetés mellett is hajlandó lett volna a termékeket értékesíteni. Az értékesítési nehézségek nem a piac telítettségéből fakadtak, hanem a magánkereskedők visszahuzódása miatt. 1948 tavaszától a magánkereskedelem államosítása a levegőben lógott, ezért a kereskedők a tőkájukat az üzletből kivonták, vásárlásaik csak rövid időn belül eladható mennyiségekre korlátozódtak. Az államosítás előtt álló konfekcióipar a kereskedők taktikáját követte, az őszi szezónra már alig termeltek. Az Upravlénijje gyors beavatkozása következtében a HFSZ árukészlete rövid idő alatt 40 %-kal, azaz 3,3 millió Ft-tal csökkent. Az Upravlénijje a következő években ügyelt arra, hogy az 1948 év végi helyzet többet ne ismétlődjön meg.

1947-ben folytatódott és befejeződött a gyár háborus kárainak helyrehozatala. A háborus kár helyreállítása 1 328 000 Ft-ba került.⁶² A következő két évben - 1948 és 1949-ben - sem gépi, sem épület vonalon nagyobb összegű beruházás nem történt. 1947-1952 között a termelési rendeltetésű beruházások összege 2 743 ezer Ft-ot tett ki, ebből gépekre 1 389 ezer Ft-ot költöttek. Az üzemen kívüli, nem kulturális célú beruházás összege 492 ezer Ft volt. A kulturális és jóléti beruházásokra összesen 3 650 ezer Ft-ot fordítottak.⁶³ Tehát 1948 és 1952 között beruházásokra fordított összeg 6 393 ezer Ft volt, mely megegyezett a gyapjuipar beruházási mértékével. A gyár álló eszközeinek netto értéke 1947-ben 15 465 000 Ft, 1950-ben 15 012 000 Ft, 1952-ben pedig 57 567 000 Ft. 1947 és 1950 között az állóeszközök érték növekedése 6,2 %-os volt. 1951 január elsejével bekövetkezett 330 % átértékelés miatt az utolsó évet nem lehet az előző évekhez viszonyítani.

A forgóeszközök értéke 1947-ben 24 307 000 Ft, 1952-ben 29 371 000 Ft volt, a legmagasabb 1948-ban volt, 38 879 000 Ft-ot tett ki.⁶⁴ Ez összeg nagyságát növelte a felduzzadt készáru értéke is.

A HFSZ anyagellátási, termékeinek elhelyezési és egyéb nehézségek ellenére, minden évben nyereséggel zárt.

A három műszakra való áttérés a gyár létszámát, mindenképp előtt a munkáslétszámot jelentékenyen megnövelte. 1947 januárjában a gyár összlétszáma még 1 213 fő volt, év végére már 1 685 főre emelkedett. A munkások létszáma egy év alatt 573 fővel nőtt. 1952. III. n. évében a gyár átvételekor az összlétszám 2 393 fő volt, ebből 122 fő műszaki, 128 fő adminisztratív és 2 143 munkás volt.⁶⁵ 1947 januártól 1952 októberéig a munkáslétszám 1 097 fővel növekedett, tehát megduplázódott. A műszakiak, adminisztratív munkások létszáma is hasonlóan alakult.

1947-52 között több ezer munkás lépett be, illetve ki a gyárból, csak 1952 április és október között 494 munkás lépett ki a gyárból és 350 lépett be. A nehéz, zajos, több műszakos termelés egyáltalán nem marasztalta a munkásokat, a munkásnőket. A HFSZ-ben pedig a havi átlagos munkáskereset 40-45 Ft-tal magasabb volt, mint a gyapjúiparban.⁶⁶

A nagyarányú munkás fluktuáció kedvezőtlenül hatott a munkafegyelemre. A balesetek száma is igen magas volt, különösen 1947 és 1948-ban, amikor is 672, illetve 640 baleset történt. 1948-1951 között balesetek miatt 4 890 munkanap esett ki a termelésből.⁶⁷

Az ÜB nagy erőfeszítéseket tett a balesetek visszaszorításáért és a dolgozók egészségügyi ellátása színvonalának növeléséért. 1947 végétől 5 orvos - nőgyógyász, sebész, belgyógyász, fogász és gyermekgyógyász - tartott rendelőt a gyárban.

A gyár gyermekotthonát korszerűsítették, 1951-ben átadták az 50 férőhelyes bölcsődét. 1948-ban telket vásároltak gyermeküdülő céljára Siófokon. Azóta évenként 220-240 4-12 éves koru gyermek üdül 2-2 hetes turnusokban. A dolgozók üdültetéséről is rendszeresen gondoskodtak, 1952-ben összesen 271 dolgozót kapott beutalót.⁶⁸

A vállalat szovjet vezetése 1950-ben 3 322 ezer Ft költséggel megépítette a gyár nagyszerű kulturházát, amelyben könyvtár, olvasó, klubszobák, tornaterem, sportpályák mellett 700 főt befogadó színházterem kapott helyet. Az átadás után megélénkült a gyár kulturális tömegmunkája. 1951-ben 17 fővel megalakult a Sztaniszlavszkij kör és 18 fővel a balett csoport. A klubszobák is benépesültek. A téli hónapokban a látogatók száma 10 ezer fő fölé emelkedett, mely országos viszonylatban is kiemelkedő eredménynek számított.⁶⁹

1947-1952 között a dolgozók közül több, mint százan vettek részt szervezett állami oktatásban. A Műszaki Egyetem esti tagozatára 20-an, a Textiltechnikum esti tagozatára 14-en, a művezetőképző iskolára 18-an, a művezetőtovábbképző tanfolyamra pedig 10-en jártak.

1952. szeptember 30-án a Szovjetunió és a Magyar Népköztársaság Kormánya megállapodást írt alá 69 magyarországi szovjet vállalatnak a Magyar Népköztársaság számára történő eladásáról. Ezek a vállalatok felszabadulás előtt teljesen vagy részben, mint a HFSZ, német tulajdonban voltak s a potsdami egyezmény értelmében a Szovjet-

unió Kormányának tulajdonába kerültek. E gyárak termelése a szovjet vezetés alatt, a HFSZ-hez hasonlóan számottevően növekedett. A 69 üzem 1952 októberéig eredményesen vett részt az első öt éves terv végrehajtásában. A megállapodás elősegítette az öt éves terv megvalósítását, s nagyszerű jele volt a magyar-szovjet barátságának.

VI. A MAGYAR TULAJDONBA KERÜLT HFSZ ELSŐ ÉVTIZEDE

1952. október 1-én a HFSZ teljesen a Magyar Népköztársaság tulajdonába és az állami szerveinek közvetlen irányítása és felügyelete alá került. A Könnyűipari Minisztérium Textilipari Igazgatósága a vállalat igazgatójává Turbucz Pált nevezte ki. A HFSZ vezetősége egyébként változatlan maradt. A könnyűipari miniszter 1954. június 9-én M 4396 sz. utasításával felszámolta a Könnyűipari Mintabolt Vállalatot (a KMV-t), a méteráru boltjával együtt a HFSZ irányítása alá rendelte. 1954. szeptember 1-én a gyár vezetését Sári Sándor, az Engel Jakab textilgyár üzemlakatosából lett gyárigazgató vette át, mivel Turbuczot iskolára küldték. Sári 1955. február 1-ig állt a gyár élén. Őt Téglás Dezső követte, aki Turbucz visszakerüléséig 1956. augusztus 1-ig vezette a gyárat.

1952 végére az ország gazdasági és politikai helyzete Rákosi és csoportja szubjektivista, dogmatikus, voluntarista politikája következtében igen kritikussá vált. 1951-től a népgazdaság egyensúlya felborult, 1952-től a nemzeti jövedelem színvonala csökkent, az ország gazdasági fejlődése megtorpant. Ennek ellenére a vezetők, s a propaganda szervek az életszínvonal folyamatos emelkedéséről beszéltek. A lakosság áruellátásában már az 1950. év elején zavarok keletkeztek, a vezetés hiányából fakadt zavarokat áremeléssel próbálta kivédeni. A bajok tovább sűrűsödtek, 1951. év végén kénytelen volt a jegyrendszert bevezetni.

A súlyos gazdasági helyzet hatványozottan érződött a könnyűiparban, így a gyapjuiparban is. Az Országos Tervhivatal (OT) 1952-ben kétszer is csökkentette a gyapjuipar 5 éves tervszámait. Az állam a visszafogott termelés nyersanyagszükségletét ennek ellenére nem tudta biztosítani. A gyapjuggyáriai helyzetét a kötelező létszám-csökkentés is nehezítette. 1953 februárig központi utasításra a HFSZ-nek közel 600 fiatal munkást kellett átirányítania a nehéziparba.

Az 1952/53-as évek fordulóján kezdődött el a HFSZ profilisztítása és azonos gépparkjának kialakítása. Ez a nagyarányú szervező munka a többi textilgyárnál 1948 közepén indult be, mindjárt a gyárak államosítása után. A GYIG 1953 elején a HFSZ-nél megszüntette a kártoltfonódát, a gépeket a Lőrinci Gyapjufonóda kapta meg. A kártoltfonóda helyén rendezték be a gyapjuipar dessinaturáját.

A HFSZ gépparkjának egységesítése lényegében 1956 közepére fejeződött be. Erre az időre a HFSZ szövődésében csak Schöner CF, illetve Schöner CF 1-es típusú szövőgépek dolgoztak. A gyár szövőgépparkja nem lett korszerűbb és fiatalabb. A 178 szövőgép átlagos életkora 47 év volt. A monolit szövőgéppark kialakítása mégis előrelépést jelentett a sokfajta és típusú gépekhez képest. A monolit géppark megkönnyítette a gépek karbantartását, a technológia egységesítését.

A gépcserékkel párhuzamosan a gyár magyar vezetése folytatta a szovjet vezetés alatt megkezdett öreg gépek korszerűsítését: a fonógépeket állótengelyes gördülő csapágyas nyomóhengerrel látták el, a felvető gépekre elektromos fonalórós felrakó kereteket szereltek fel, a szövőgépekre a gyári kollektíva által kikísérletezett és elkészített elektromos berendezéseket és vetésvisszakereső automatákat szereltek fel. A gyár kollektívája a láncfonalór berendezés kialakításával uttörő munkát végzett.

1953 júniusában az MDP Központi Vezetősége az ország súlyos gazdasági helyzetét megvizsgálta, többek között megállapította, hogy a pártvezetés rossz gazdaságpolitikát követett. A túlzottan gyorsütemű iparosítás maga után vonta a mezőgazdasági termelés, a könnyű- és élelmiszeripar fejlesztésének elhanyagolását, a lakosság szükségleteinek háttérbe szorítását, és az életszínvonal csökkentését.

A KV határozata pezsdítőleg hatott a HFSZ-dolgozókra is, megélnékült az 1 130 párttag és 100 tagjelölt aktivitása. A párttagok lendülete magával ragadta a többi dolgozót is. A HFSZ-dolgozók többsége bizva a KV határozatában tevőlegesen bekapcsolódott a KV határozat és a kormányprogram végrehajtásába. Fokozottabban vigyáztak a termékek minőségére, az anyagfelhasználásra, bővítették termékeik választékát. 1954-ben 14 új cikk gyártását kezdték el. Jelentősen emelték az első osztályú áruik százalékos arányát. 1951-52-ben a gyártott szöveteknek csak 70-75 %-a volt I. osztályú áru, addig 1953-ban már 95 %-a. Az elért eredményt a versenyszellem és fokozottabb figyelem mellett a 4 gépes rendszerre való visszatérés is segítette. A fonódákban is visszaálltak a 220 orsó kezelésére. 1953-ban a gyár dolgozói az anyagtakarékosságukkal 709 300. - Ft-ot takarítottak meg, ez 6,6 munkanapnak felelt meg.⁷⁰

A gyár kollektívája úgy határozott, hogy a termékek önköltségének csökkentésével is hozzájárul a dolgozók életszínvonalának emeléséhez, a kormányprogram valóra váltásához. Az 1954. évi önköltségcsökkentés összege 9 396 000. - Ft volt.⁷¹ Ez országosan is kiemelkedő eredménynek számított. A Könnyűipari Minisztérium Kollégiuma dicséretben részesítette a HFSZ dolgozóit. Egyben felszólította a minisztériumhoz tartozó vállalatokat, hogy tanulmányozzák a HFSZ módszereit, tapasztalatait. 1955-ben a HFSZ az önköltségcsökkentésben az előző évi eredményét is tulszárnyalta. 10 630 000 Ft-ot takarított meg.⁷²

A II. 5 éves terv kidolgozása előtt a párt Politikai Bizottsága és a kormány úgy döntött, hogy kísérletképpen néhány gyárban a dolgo-

zők bevonásával dolgoztatja ki a gyár II. 5 éves tervét. A HFSZ, addig elért eredménye alapján, megkapta e nagyszerű feladatot. A gyár gazdasági és politikai vezetése a dolgozók széles körének bevonásával látott hozzá e munkához. A tervjavaslat 1955. május 15-re elkészült. A Könnyűipari Minisztérium Kollégiuma lényegi változtatások nélkül elfogadta a tervezetet.

A HFSZ dolgozóit, a többi gyapjuipari gyár dolgozóihoz képest, hátrányosabb helyzetben - kiöregedett-elkopott gépek - fogtak hozzá a kormányprogramban meghirdetett feladatok megvalósításához. A dolgozók a fentiek tudatában vállalták a nemes cél valóráváltását.

Az ország politikai vezetése nem tudott megszabadulni a személyi kultusz káros következményeitől, a KV által feltárt hibák kijavítása ellentmondásosan, elhúzódva haladt. A dolgozók, de a párttagok kezdeti lendülete is megtört. 1955-ben a pártrendezvények látogatottsága ismét csökkent. A taggyűléseken a tagságnak csak 70-75 %-a, a pártszemináriumokon a jelentkezőknek viszont csak 65 %-a jelent meg. 1956 első hónapjaiban zajlottak le az alapszervi vezetőségválasztó taggyűlések, melyeken a megjelenési arány már 84 %-os volt. A 18 alapszerv vezetőségébe összesen 80 főt (55 nőt és 25 férfit) választottak be. A megválasztottak többsége a közép generációhoz tartozott.

1956 közepén pártbizalmi választás volt a HFSZ-ben, de a gyűlésre már sokan nem mentek el. A közömbösség jelezte, hogy a párt és a dolgozó tömegek kapcsolata újra romlott. Kádár János 1957 nyarán, az MSZMP Országos Értekezletén megállapította: "... az 1953-ban feltárt hibáknál nagyobb károkat okozott a párt és a tömegek kapcsolatában az a huza-vona, ami három esztendőn keresztül a hibák kijavítása körül folyt. Ennek következtében természetesen mély és jogos elkeseredettség élt 1956 tavaszán a párttagság és az ország dolgozó népének nagy részében.⁷³ Ehhez járult a revizionista árulók zavartkeltő tevékenysége. A pártszervezetekben már rég nem volt meg a cselekvési és akarati egység. A párt összetételében elvesztette élcsapat jellegét. A HFSZ dolgozóinak több mint a fele párttag volt. A fiatal korból kinőtt dolgozók abszolút többségének a zsebében ott volt a párttagkönyv. A HFSZ pártszervezetének taggyűlésein ugyanugy, mint az ország többi pártszervezete nagy részében kommunisták és párttagok ültek egymás mellett, törekvéseik mind gyakrabban s mindjobban elváltak egymástól. A felfogásbeli különbségek megkönnyítették a jobboldali revizionizmus eszméjének a behatolását a HFSZ pártszervezete tagjai fejébe is. A gyár kommunistái szívesen küzdöttek a revizionizmus ellen, igyekeztek térnyerését megakadályozni. Küzdelmük eredménytelensége elsősorban a revizionizmus országos térnyerésével és a pártvezetés szektás, tehetetlen, ingadozó politikájával függött össze.

1956. október 23-án a nemzetközi imperializmus által szított és támogatott belső ellenforradalmi erők, a revizionisták által támogatva fegyveres ellenforradalmat robbantottak ki. A HFSZ pártszervezete az ellenforradalom első napjaiban megbénult, még az MDP felosz-

latásának kimondása előtt (október 30.) megszűnt. A pártszervezet megbénulása után évek óta csak formális szervezeti életet élő társadalmi szervezetek órák alatt szétestek, felbomlottak.

A HFSZ-ben a véres ellenforradalmi napokban atrocitásra nem került sor. A gyár egyik kommunisztáját, Turner Kálmánt 1956. november 4-én az erzsébeti ellenforradalmárok egy csoportja a XX. ker. Rákóczi u. 2. sz. alatti lakásán gyilkolta meg. A gyár dolgozói tiszteletük és megbecsülésük jeléül 1958. november 4-én emléktáblát helyeztek el a HFSZ igazgatósági épületének bejárati falán. A XX. kerületi munkásőrség százada és a Hajtóműgyár KISZ szervezete a mártírhaltalt halt Turner Kálmán nevét vette fel. A gyárban garázdálkodó ellenforradalmárok, egyéb jobboldali elemek nyomására a gyárba bejáró dolgozók un. "munkástanácsot" választottak, melynek elnöke Keresztes Lajos lett. A "munkástanácsban" a volt horthysta elemek, elvtelen karrieristák voltak a hangadók.

A pártvezetésben felülkerekedett revizionisták részben eltűrték, részben bátorították az ellenforradalmárok terrorját. Szétrombolták a pártszervezeteket, lefegyverezték a párthoz hű szervezett erőket, szembeállították az országot testvéri szövetségeseivel. Ezt a folyamatot a pártvezetésben lévő marxista-leninisták tovább nem tűrhették, 1956. november 1-én Kádár János vezetésével minden kapcsolatukat megszakították az áruló Nagy Imre kormányával, s megalakították a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányt. November 4-én a forradalmi kormány felhívással fordult a magyar néphez:

"A népi Magyarország forradalmi kormánya felhív minden munkást, parasztot, értelmiségit, egyetemistát, az ifjúságot, minden hazafit az országban, nyujtsanak széles körű támogatást a kormánynak és intézményeinek, és mindenki a maga munkahelyén, a maga őrhelyén lásson hozzá kötelességei teljesítéséhez."^{73/a}.

A népi Magyarország szocialista erői és a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány által segítségül hívott szovjet hadsereg egyseégei rövid időn belül felszámolták az ellenforradalmárok fegyveres ellenállását. Az egész országban fokozatosan visszaállt a rend és biztonság. A politikai konszolidációért a kommunistáknak kemény politikai-ideológiai harcot kellett folytatniuk. E harcból a HFSZ kommunisztái is kivették a részüket.

A gyár "munkástanácsának" politikai, erkölcsi és lelki terroja ellenére a régi párttagok egy csoportja: Kovács Ferenc, Magyar Endre, Katz László, Reiterbauer László, Magyar János, Juszko Sándor a lakatosműhelyben hozzákezdtek az MSZMP szervezéséhez. A pártszervezők röpcédulákat szerkesztettek, melyekben leleplezték a "munkástanácsba" befurakodott horthysta elemeket. Felkeresték a megbízható elvtársakat, azok sorra beléptek a pártba.

A gyárban az MSZMP első taggyűlése 1956. december 18-án volt, melyen már 23 párttag vett részt. A taggyűlés megválasztotta illetve megerősítette a vezetőséget:

titkár: Kovács Ferenc, lakatos művezető, illegális párttag volt;
szervezőtitkár: Katz László lakatos, 1939-től SZDP, majd KMP tag volt;

agit. t.: Magyar Endre meős, illegális párttag volt;
Reiterbauer László lakatos, csop. vezető, 1945-ös párttag;
Magyar János esztergályos;
Juszkó Sándor lakatos.

A pártszervezők a pártszervezet vezetésével együtt a "munkástanács" tiltó rendelkezése ellenére elkezdtek az MSZMP lapjának, a "Népszabadság"-nak a terjesztését, melyből kezdetben naponta 70-80 darabot adtak el. 1957 januárjában már 100-120 db ujság talált gazdára. ⁷⁴

Még december hónapban, a kivarróban megalakult a gyár első alapszervezete, nem sokkal később a műszaki és a szövődei alapszervek is létrejöttek. Ezt követően az Ideiglenes Intéző Bizottság átalakult Pártbizottsággá. 1957 május elsejére a párttagok létszáma 250 főre növekedett. 1957. szeptember 20-án a HFSZ MSZMP szervezetének 439 tagja volt és 8 alapszerve. A tagok nagyrésze nő volt, családjában, ez nehezítette a pártmunkába a bekapcsolódásukat. Az év közepén a pártbizalmi hálózat is kiépült. ⁷⁵ A XX. kerületi pártbizottság hathatós segítséget adott a HFSZ egyre izmosodó pártszervezetének, melynek agitációs és leleplező munkája nyomán a "munkástanácson" belül egy egészséges mag alakult ki. A gyáron belüli erőviszony megváltozása tette lehetővé az ellenforradalomhoz csatlakozó igazgatónak, Turbucz Pálnak a leváltását is. A minisztérium a február 15-én leváltott igazgató helyére a karhatalomban szolgáló Sári Sándort nevezte ki a gyár igazgatójává. Sári kinevezése tovább erősítette az MSZMP HFSZ szervezetének pozícióját, politikai tevékenységének hatékonyságát.

Az ellenforradalom fegyveres leverése után a 25/1956. sz. tvr. alapján újra választott HFSZ "munkástanácsában" - 60 rendes és 7 pótag - és a 9 tagú elnökségében az ellenforradalmárok még jelentős pozíciókkal rendelkeztek. Az ország politikai élete konszolidálásának hatására a "munkástanácsból" fokozatosan kiszorultak a szélsőséges, horthysta elemek (18 fő), akiknek helyébe csak részben kooptáltak új személyeket, így a "munkástanács" létszáma 51 főre csökkent. Ennek ellenére tevékenységét, állásfoglalását még 1957 januárjában is kommunista-ellenesség hatotta át. A bennmaradt jobboldaliak lépten-nyomon akadályozták az MSZMP szervezését. A "munkástanács" vezetőinek párt- és munkáshatalomellenes tevékenységét megkönnyítette a gyár akkori igazgatójának a munkástanáccsal szemben elnéző, nem egy esetben lepaktáló magatartása is.

A gyár kulturothona volt a környék és a XX. kerület "munkástanácsainak" a központja, az ellenforradalmi erők fellegvára. A "munkástanácsok" feloszlata után a kerület "munkástanácsa" megbízottai továbbra is a kulturothonban jöttek össze, taktikájuk egyeztetésére. ⁷⁶

A HFSZ "munkástanácsa" nemcsak a kerületben ragadta magához a vezetős szerepet, hanem a gyapjuipari vállalatok "munkástanácsainak" irányító testületében is. A gyapjuipari vállalatok munkástanácsainak elnökei először 1957. január 3-án jöttek össze, akkor maguk közül 9-10 munkástanács elnököt választottak ki, akik kéthetenként a Gyapjuipari Igazgatóság által adott tájékoztatót a "munkástanácsokat" képviselték. Számuk később 5-6 főre csökkent. Ebben a "forradalmi vezérkarban" a HFSZ munkástanács elnöke aktív szerepet játszott.

A HFSZ "munkástanácsa" politikai céljainak elérése, illetve egyes tagjai karrierista törekvéseinek kielégítése érdekében a gyár egységes vezetését két részre szakította: gazdaságira és műszakra. A személyzeti osztályt teljesen megszüntette. A vállalat új igazgatója még a munkástanács működése alatt, visszaállította a gyár egy személyes vezetését, de érvényesüléséhez szükséges szervezeti intézkedéseket is végrehajtotta. A számviteli, az üzemgazdasági és a kereskedelmi főosztályokat önálló főosztályokként közvetlenül az irányítása alá rendelte. Az ellenforradalom által felszámolt személyzeti osztály helyébe munkaerőgazdálkodást és munkásellátási osztályt állított fel, melyet szintén közvetlenül az irányítása alá vont, később ez az osztály személyzeti főosztállyá alakult át. 1957 közepén, a társadalmi tulajdon fokozottabb védelme érdekében közvetlen felügyelete alatt felállította a vállalati rendszert.

A gyár műszaki vezetői funkciót főmérnöki funkcióvá szervezte át. A fonalelőkészítő és fonóda üzemszerveket egy gyáregységbe vonta össze, melynek élére gyárvezetőt állított. A gyáregységvezető, valamint a többi műszaki részleg, mint osztályok, közvetlenül a főmérnök irányítása alá kerültek. Ez a szervezési séma lényegében 1962-ig funkcionált.

A "munkástanácsok" egy része ugyanúgy, mint a HFSZ és gyapjuipar "munkástanácsa", ellenforradalmi célok érdekében tevékenykedett, ezért az Elnöki Tanács 63/1957. sz. tvr. rendeletével feloszlatta a "munkástanácsokat". Egyidejűleg a kormány és a SZOT 1086/1957. (november 17.) sz. határozatával üzemi tanácsok felállítását rendelte el. A gyapjuiparon belül elsőként a HFSZ dolgozói választották meg az üzemi tanácsokat 1957 december első napjaiban.

A 13/1957. sz. tvr. alapján a gyár kommunistái, az igazgató aktív részvételével hozzáálltak a munkásörtség szervezéséhez. A HFSZ első munkásőrei: Iván Dezső, Katz László, Horváth Sándor, Juszó Sándor, Magyar János, Magyar Endre, Sári Sándor, Sunyák, Zsigárcsik Jánosné és Kiss Gáborné voltak. 1957. február 20-án a HFSZ-ben már 12 munkásört tartottak nyilván. Az év végére számuk 23 főre növekedett. Az egységhez 16 fizikai, 4 szellemi, 3 egyéb beosztású dolgozó tartozott, 17-en különböző funkcióban dolgoztak. 1958-ban a HFSZ munkásőreinek száma 31 fő volt.⁷⁷

A gyár szakszervezeti bizottságában a munkástanácséhoz hasonló folyamat játszódott le. A tisztulási folyamat a pártszervezet

talpraállása után felgyorsult. A párt hívó szavára az üzemi pártszervezet és a szakszervezet mozgósító munkájának hatására az 1957 május elsejei felvonuláson a gyárból 450-500-an vettek részt.

1957 közepén alakult meg a gyár KISZ szervezete, a munkás-
őr Zsigárcsikné hatodmagával kezdett hozzá a KISZ szervezéséhez. Az alakuló ülésen 18-an vettek részt, a szervezet titkárává Gábor Bélát választották meg. A KISZ szervezet harcot indított a fiatalok megnyeréséért s ezzel egyidejűleg, 1957 nyarán, igen határozottan a termelés felé fordult. A kezdeti sikerek a KISZ vezetést elbizakodottá tették. Az élénk KISZ munka lanyhulni kezdett. A KISZ szervezet munkája fokozatosan ellaposodott. A gyári pártbizottság 1961. augusztus 10-i PB ülésén ismételt megállapította: a HFSZ-ben a KISZ nem dolgozik, a KISZ-munka holtpontra jutott. A párt a KISZ segítségére sietett, a fiatal párttagjainak egy részét a KISZ munkára irányította át. Az átcsoportosítás pozitív hatása rövidesen jelentkezett a KISZ-szervezet munkájában.

Az 50-es évek második felében is, mint mindig, a kommunisták önfeláldozó, szívós, áldozatkész munkája lendítette előre a gyár politikai munkáját, vitt lelket a társadalmi szervek, a gyár életébe.

A kormányprogram valóraváltásáért küzdő dolgozók önfeláldozó tevékenységének folytatását az ellenforradalmárok fegyveres támadása akadályozta meg. A gyár termelése az ellenforradalom napjaiban teljesen szünetelt. Az ellenforradalom a népgazdaságunknak mérhetetlen kárt okozott. Közvetlen pusztításai több mint 3 milliárd Ft-ot tettek ki. A termelés kiesése még nagyobb veszteséget idézett elő. A magyar népek a testvéri szocialista országok, mindenekelőtt a Szovjetunió sietett segítségére.

Az ellenforradalom leverését követően a gyapjuiparon belül feltehetően elsőként a HFSZ-ben kezdődött el a munka. Iván Dezső a rádió felhívására a HFSZ dolgozóinak 60-70 %-a rendszeresen bejárt a gyárba. A feszült légkör, felzaklatott hangulat, suttogó ellenforradalmi propaganda miatt a termelés messze elmaradt a követelményektől. A HFSZ az 1956 IV. negyedévre előirányzott tervének csak 35-40 %-át tudta teljesíteni. A gyenge termelési eredményhez a gyár "munkás-tanácsa" is jelentősen hozzájárult. A gyár 1957. első negyedévi tervét közel 9 millió forintos veszteséggel állította be. A tervet a gyár új igazgatója, munkába lépése után azonnal felülvizsgálta, munkatársaival és a pártszervezettel átdolgozta. A felemelt tervet a fonóda kivételével minden üzemrész teljesítette. Ennek ellenére a gyár termelési színvonalá messze elmaradt az 1956 év III. negyedévi eredménytől.

1957. első felében folytatódott a gyár előfonódájának a korszerűsítése - a 2 320 kistermelékenyséigű fésűs szelfaktor orsót leszerelték, helyébe 4 000 új gyűrűsorsót állítottak fel. Az új orsók munkába állításával a HFSZ fésűsfonó üzemének termelékenysége jelentősen megnövekedett. Az iparág utolsó helyéről majdnem az első helyre lépett elő.

1957 nyarán a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 60. évfordulója tiszteletére a gyár kommunistái, lelkes KISZ-istái munkaversenyt kezdeményeztek, amelybe hamarosan a gyár dolgozóinak egy része is bekapcsolódott. Alig száradt meg a tinta a november 7-e tiszteletére indított munkaverseny eredményét közzétevő hirdetőmenyzen, a gyár dolgozói 1958 januárjában elfogadták a bulgáriai "Runo" textilgyár verseny-kihívását, amellyel a HFSZ termelési kooperációban állott.

A termelési eredmények országosan javultak. Az MSZMP Központi Bizottsága az eredmények mérlegelése után 1958 márciusában az ország dolgozóit a második 3 éves terv célkitűzéseinek 1959. évi megvalósítására szólította fel. A Budapesti Pártbizottság a főváros dolgozóit az MSZMP VII. kongresszusa tiszteletére szocialista munkaverseny kibontakoztatására hívta fel. A felhívás aktív támogatásra talált a HFSZ-ben is. A gyár dolgozói 6,5 milliós felajánlást tettek, határidő előtt teljesítették. A gyári pártbizottság kezdeményezésére a dolgozók újabb 2 millió forintot kitevő pótfelajánlásukat is valóra váltották.

1959. év elején a kibontakozó munkaverseny lendületében a fonódában megalakult a gyár első szocialista brigádja. Az év végén a szövődésben megalakított szocialista brigádba a műszakiak is bekapcsolódtak. Ez igen jelentős volt, mert addig a műszakiak elleneztek a munkaversenyt.

1960 augusztusában a gyárban 53 brigád 468 fővel (ebből: 98 párttag) küzdött a megtisztelő szocialista brigád címért.

A szocialista brigádok megalakulása után a HFSZ-ben is megjelent az "Ifjúság a szocializmusért" elnevezésű mozgalom. Az induláskor 6 ifjúsági brigád alakult 82 fővel. 1962 elejére a résztvevők száma 187 főre emelkedett. A gyár 26 évnél fiatalabb dolgozóinak közel egynegyede kapcsolódott be a mozgalomba.

A munkakedv növekedése azt is jelezte, hogy a dolgozók mind többet akarnak tenni a szocializmus érdekében. Tenniakarásuk a benyújtott ujtási javaslatok számának növekedésében is kifejeződött. 1959-ben a HFSZ-ben 655 ujtási javaslatot nyújtottak be, melyből 203-at fogadtak el.⁷⁸

1953-1962 között a HFSZ termelési eredményei az iparágéval azonos módon ingadozott, a termelés eredményei mindig meghaladták az 1953-as eredményeket. 1962-ben a HFSZ 1 090 t fésűsszalagot, 1 919,1 t fonalat és 3 586,4 ezer m² szövetet termelt. Ez azt jelenti, hogy a HFSZ fésűsszalagból 32,7 %-kal, kikészített szövetekből 12,8 %-kal termelt többet, mint 1953-ban.⁷⁹ A növekedés még szembe-tűnőbb, ha az 1962. évi termelési eredményeket az 1938-as termelési eredményekkel vetjük össze. 1962-ben a HFSZ fésűsszalagból 263,2 %-kal, fonalból 386 %-kal, szövetből 471,8 %-kal termelt többet, mint 1938-ban.⁸⁰

A HFSZ ez időszakban állította elő a közkedvelt, nagy karriert befutó cikkeit, az Erőd, a Vasvár, a Hágó és a Kispest nevű szöveteket. Ezekből a cikkekből évente 3-400 ezer m²-t is gyártott. A gyár,

bár csekély mennyiségben, 100%-os merinó gyapjuból is készített szövetet, a Plutót, 44/2 fonalból 400 g/fm sulyut és a Győzöt 32/2 fonalból 500 g/fm sulyut.

A hagyományos termékek terén elért termelési eredményeket elhomályosította a Terlyster szövet nagyüzemi gyártásának a beindítása.

1955-ben a gyár polieszter-gyapju keverékű szövet előállításának kísérletezéséhez fogott hozzá. A kísérleteket az ellenforradalom megakasztotta. 1957-ben a kísérleteket tovább folytatták. A fáradtságos munkát siker koronázta. 1959-ben a kísérleti nagyüzemi gyártásban 27 000 m² PE/gyapju keverékű szövetet állítottak elő. A GYIG a szövet gyártását a HFSZ-re bízta. Magyarországon, sőt Közép-Európában a gyár elsőként kezdte meg a Terlyster szövetek gyártását, amelyek 45 %-os gyapjuból, 55 %-os PE/polieszterből álltak. A Terlyster két típusát állították elő, a "Jeszter" 200 g/m² és a "Pester" 270 g/m² sulyban és 150-150 cm szélességben. A Terlyster gyártása gyors ütemben fejlődött. 1962-ben már 933 000 m²-t állítottak elő. A gyár a szintetikus fonalak gyártását is elkezdte.

Az új gyártmány folyamatos termelése igen nagy erőfeszítést követelt a HFSZ valamennyi dolgozójától. A nehézségek hatványozottan jelentkeztek a fonódában. A PE-gyapju keverék gyártása kezdetén szinte vért izzadtak az előfonó és fonóda dolgozói, amikor a hagyományos gyapjurendszeren kellett a korszerű, de még sok problémát okozó keveréket feldolgozni. A HFSZ pártszervezete a szakszervezettel és a KISZ szervezettel együtt igyekezett megértetni a dolgozókkal az új feladatokról fakadó nehézségeket, átmenetileg jelentkező többletmunka szükségességét. E gondokat növelte az öreg gépek, a szakképzett munkáshiány, valamint az erős munkásvándorlás.

A HFSZ 1957-től egyre erőteljesebben kapcsolódott be az ország fésűsszövet exportjába. 1949-től-1957-ig főleg a Szovjetunióba szállított. A gyár vezetése örömmel vette az éves szerződésekben rögzített szállítási tételeket, mivel azok nagyban s folyamatos termelés kialakítását biztosították és lehetővé tették a nyersanyagok tervszerű előkészítését. 1957-től a HFSZ az ország tőkés relációjú fésűsszövet exportjában is mind előkelőbb helyet kapott. 1957-ben 7 400 m²-t szállított a tőkés országokba. Ez az ország nyugati fésűsszövet exportjának több mint egyharmadát jelentette. A következő években az ország nyugati relációjú fésűsszövet exportjának már több mint felét biztosította. A HFSZ a kormányzati célkitűzésekkel összhangban nagyon tudatosan és célratörően, intenzív ütemben fejlesztette az exportját. 1962-ben 3 145 000 m² szövetéből már 1 243 200 m²-t exportált. Az iparág deviza termelésében vezető szerepet játszott.

A gyár termékei - Plutó, Olympia, Aden, Jena, majd a Terlyster - ismét kivívták a nyugati vevők elismerését is, közismertek és keresettek lettek, ugyanugy, mint egy évtizeddel korábban, avagy a háború előtt. 1962-ben a brüsszeli világkiállításon tiszta gyapjuszöveiteit Arany Éremmel tüntették ki.

Míg 1950-es évek első éveiben olykor értékesítési gondokkal küzdött, addig az évtized közepétől a belföldi piacon a fésűsszövetek értékesítésében vezető szerepet játszott, értékesítési nehézségei megszűntek. Sőt, az export növekedése miatt a belföldi igényeket egyre kevésbé tudta kielégíteni. 1958-ban a belkereskedelemnek az össztermelésének 34,8 %-át adta át, azaz 1 016,5 ezer m²-t, 1960-ban 897 ezer m²-t, az össztermelésnek már csak 21,9 %-át.

A felszabadulást követő első évtizedben a HFSZ-ben csak néhány új gépet állítottak fel. A Terlyster termelése viszont parancsolóan megkövetelte az új, modern gépek beszerzését. 1953-1962 között a HFSZ új gépekre, berendezésekre 30 953 000 Ft-ot ruházott be, építkezésekre 3 443 000-et, egyebekre 2 219 000 Ft-ot fordított. A beruházási összeg összesen 36 615 000 Ft-ot tett ki. A HFSZ vezetése kulturális és jóléti jellegű beruházásokra több mint egymillió forintot költött.

A nagyarányú beruházások eredményeként a HFSZ állóeszközének értéke 10 év alatt - 1963-ra - megkétszereződött. 1962-ben a bruttó értéke 214 928 000 Ft volt, a netto értéke 104 903 000 Ft.⁸¹ Az egy főre jutó árbevétel is jelzi a beruházások következtében előállt termelékenység növekedését. 1953-ban az egy főre jutó árbevétel 50 160 Ft volt, 1962-ben 145 300 Ft.⁸²

A vállalat a nehézségekkel terhes évtizedben is, az ellenforradalom évét kivéve, minden évet nyereséggel zárt.

Nyeresség alakulása
1 000 Ft-ban

1953. évben	7 606 Ft	1958. évben	11 686 Ft
1954. "	10 241 "	1959. "	77 400 "
1955. "	11 384 "	1960. "	84 867 "
1956. "	-	1961. "	92 081 "
1957. "	15 545 "	1962. "	92 255 " ⁸³

A HFSZ ugyanugy, mint az iparág többi vállalata, 1959-re leküzdötte az ellenforradalom okozta károkat.

A nyereségrészesedési rendszer bevezetése után az önköltség terhére végrehajtott gyártmányfejlesztési kísérletekre és kutatásokra fordított összegek egyre csökkentek. E folyamat megállítása végett a kormány elrendelte a vállalati nyereségből a műszaki fejlesztési alap képzését. A HFSZ műszaki fejlesztési alapjának összege évi 800 000-1 000 000 Ft között ingadozott. Ezek az összegek hozzájárultak a vállalat korszerűsítéséhez, kiegészítették az államtól kapott hiteleket.⁸⁴

A HFSZ-ben a munkáskereset lényegében egybeesett az iparági átlag-keresettel. 1953-ban a HFSZ-ben egy munkásra jutó átlagos havi kereset összege 774 Ft volt, mely 1962 végére 1 288 Ft-ra emel-

kedett. Az alkalmazottak havi bére 1 392 forintról 2 083 forintra növekedett. 85

A dolgozók anyagi bevételét kedvezően befolyásolta az 1957-ben bevezetett nyereségrészesedés, melyet a vállalat által elért nyereség, illetve később a többletnyereség után fizettek ki. A dolgozók évenként 600-700 Ft nyereségrészesedést kaptak.

A dolgozók anyagi helyzetét a béren kívüli juttatások is - jutalmak, segélyek, üdülő, bölcsőde, napköziotthon kedvezményes biztosítása - előnyösen befolyásolták. A gyár ezekre évente 2-4 millió forintot fordított.

1953-1962 között a gyár vezetősége tovább emelte a kulturális, szociális ellátás színvonalát, 1953-ban jelentős befektetéssel korszerűsítette az 1945-ben felállított konyhát és az étkezdét. Egy tál étel helyett háromfogásos ebédet szolgáltak fel, melyért a dolgozók 3 Ft-ot fizettek. Míg 1960-ban az étkeztetést 900-960 fő vette igénybe, addig 1962-ben az étkezési létszám 1 300 főre emelkedett. 86

A dolgozók tisztálkodási lehetőségei is tovább javultak. 1960 májusában a gyárban már 119 zuhanyozó, 300 mosdó, 127 WC, 10 fürdőkád és 2 170 öltözőszekrény volt.

Az 1959/60. oktatási évben a fonás és szövés szakmában egyéves iparitanuló iskolát indítottak be, melyen ötvenen sajátították el a gyűrűsfonó szakmát.

1953/54-es oktatási évben a dolgozók közül 28-an jártak főiskolára, 9-en technikumba, 1959-ben 8-an egyetemre, 56-an gimnáziumba és technikumba, 1962-ben pedig 13-an egyetemre, 32-en középiskolába.

1958-ban a vállalat Felsőgödön üdülés céljára 7 szobás épületet vásárolt, az üdülő egy szezomban 90-100 felnőtt és 30-35 gyermek nyaraltatását biztosította, a siófoki gyermeküdülő továbbra is kedvelt hely maradt.

A kulturház forgalma, vonzóereje 1953-tól csökkent. A színjátszó, tánc és balett-csoportok (20-28 és 78 taggal) még aktív munkát végeztek. A zenetanfolyamok is elég látogatottak voltak. A könyvtár 1954 közepén 5 080 kötettel rendelkezett. 1955 közepén a könyvek száma már 6 500-ra nőtt. A könyvtárosnak 850 rendszeres és 150 időszakos olvasója maradt. Az otthonban az Ifjusági Tanács irányításával 20-30 tagú Ifjusági Klub működött.

A gyár sportszakosztályai váltakozó sikerrel tevékenykedtek. A sportkör létszáma 300-400 fő között ingadozott, melynek fele HFSZ dolgozó volt. A sportkörnek számos minősített sportolója volt. A gyár labdarugócsapata, a "Vörös Lobogó" ez időszakban Budapest II. osztályában játszott.

VII. A NAGYVÁLLALAT LÉTREHOZÁSA - A TERLYSTER TÉRHÓDÍTÁSA

Az 1960-as évek elején az iparban megkezdődtek a gyárak összevonása, a nagyvállalatok kialakítása. A GYIG az átszervezést 1961. év első negyedében kezdte el. A 19 önálló gyapjufeldolgozó vállalatból 8 nagyvállalatot és egy önálló gyárat szervezett. A HFSZ-be beolvasztották a kistarcsai Fésűsfonógyárat. A két gyár 1963. január 1-én egyesült. A nagyvállalat továbbra is HFSZ név alatt működött. A nagyvállalat a gyapjuipar fésülési kapacitásának 88 %-át, fésűsfonó kapacitásának pedig 60 %-át képviselte.

A két gyár összevonása igen hasznosnak bizonyult, mert lehetővé tette a nagytételű anyagbeszerzést, azonos válogatási arány kialakítását, azonos technológiával gyártott fonalak tömeges előállítását. Mindez kedvezően hatott a termékek minőségére. A nagyvállalat főleg fésűltszalagot, fésűsfonalat, finom- és könnyű, félnehéz gyapjuszöveteket gyártott. A kistarcsai gyár modernizálása, korszerűsítése az összevonás után is folytatódott. Az előfonódájában 2 db belga Sant' Andrea gyártmányú, a fonódájában pedig 8 db olasz Carniti nagyteljesítményű gyűrűsfonógépeket szereltek fel. 1965-ben a központi gyár fonódájának a rekonstrukciója is elkezdődött. Az előfonódájában három korszerű Sant' Andrea előnyújtó és Carniti végnyújtó gépeket állítottak be. Az új gépek nemcsak a megnövekedett technológiai követelményeket elégítették ki, hanem a dolgozóknak az előző időszakhoz képest sokkal kulturáltabb munkakörülményeket is biztosítottak. Az előfonódában a modernizálás megszüntette a dolgozó nők erős fizikai igénybevételét. A rekonstrukció előtt egy-egy munkásnőnek egy műszak alatt több mint 1 500 kg anyagot kellett megmozgatni. A gyűrűsfonódában a szelfaktor gépek helyébe Carniti gyűrűsfonógépeket állítottak be. A régi Krupp gyártmányú SKF fonógépekre nyújtó berendezéseket és szálelszivókat szereltek fel. A rekonstrukció 10 %-kal növelte meg a fonaltermelést. A szövőde korszerűsítése 1968-ban kezdődött el. Az induláshoz 22 db szovjet SzTB mikrovetélő szövőgépet helyeztek üzembe. Az új szövőgépek termelékenysége háromszorosa volt akkor az országban működő szövőszékeknek. A magyar gyapjuiparban szovjet szövőgépeket először a HFSZ-nél helyeztek üzembe. A HFSZ szövő üzemében 1970-ben 72 db CFS, 22 db SzTB, 4 db Sauer és 96 db BO típusú szövőgép volt.⁸⁷ Tehát 17 év alatt a szövőüzem gépparkja szinte teljesen kicserélődött.

A központi gyár festőde és kikészítő üzemeinek rekonstrukciója is elkezdődött. A fonalfestődeben az elavult alacsony termelékenységtű, nem megfelelő minőséggel dolgozó gépeket modern HT festőberendezéssel, 1 db. korszerű fésűltszalagmosó és szárítógéppel cserélték fel. A végrehajtott korszerűsítés következtében a fonalfestőde kapacitása mintegy évi 350 t-val emelkedett. A kikészítő üzem modernizálását is végrehajtották - 1 db présfény dekotáló, 1 db. szélesmosógép, 1 db hőrögztetőgép, 1 db szövetkarbonizálógép beállítására került sor.

Az új gépek beállítása következtében a központi gyár fésűs-fonó gépeinek termelékenysége 1970-ben az 1939. évnek másfélszerese lett. A gépek termelékenysége 1939-ben 390 m/oó volt, amely 1970-ben 832,6 m/oó-ra növekedett. A kistarcsai gyár fésűsfonójában a gépek termelékenysége hasonlóan emelkedett. A központi gyár szövőgépeinek termelékenysége 1/3-dal haladta meg a háború előtti gépek termelékenységét. 1939-ben a vetés/go 3 631 volt. 1970-ben már elérte a 4 834-et. ⁸⁸

A vállalat gépi termelékenységét a régi gépeken eszközölt ujitások, módosítások is elősegítették. A vállalatvezetés tudatosan és célirányosan mozgósította a dolgozókat a megoldandó feladatokra. Év elején kiadta ujitási feladat-tervét, hogy ezzel is elősegítse a feladatok megoldását. A dolgozók 1963-70 között 2 523 ujitási javaslatot nyújtottak be, ebből 1 561-et fogadtak el, bevezetésre került 1 495 javaslat, amely 13 601 000 Ft megtakarítást eredményezett. A dolgozóknak az ujitásokért 1 398 500 Ft-ot fizettek ki. A lendületes ujitómozgalomban a nők alig vettek részt. Annak ellenére, hogy a vállalat dolgozóinak 72-76 százaléka nő volt, a központi gyárban az ujitóknak csak 6-7,5 %-a volt nő, a kistarcsai gyárban pedig 16 %. ⁹⁹

Az új, modern gépek beállítása, az öreg gépek korszerűsítése növelte a dolgozók termelékenységét is. Egy dolgozó a termék minőségének rovása nélkül több gépet tudott kiszolgálni, mint 8-10 évvel korábban. A fonóban 1962-ben egy munkás 216 orsón dolgozott, 1970-ben 370-en, a szövőben 1962-ben egy fő 2,54 szövőgépet szolgált ki, 1970-ben már 3,42-öt. A termelékenység növekedését a versenyfelajánlások, a brigádmozgalom kibontakozása is elősegítette. A központi gyárban 1965-ben még csak 4 munkabrigád és 47 szocialista brigád működött 58, illetve 331 fővel, 1970-ben a munkabrigádok száma 28, a szocialista brigádok száma 92 volt. A munkabrigádokban 264 fő, a szocialista brigádokban 707 munkás dolgozott. ⁹⁰

A munkabrigád és a szocialista brigádmozgalmon kívül a dolgozók a kiváló dolgozó címért folyó versenyben is résztvettek. Évenként számosan kapták meg a szakma kiváló dolgozója oklevelet, illetve jelvényt. A kormánykitüntetések és jelvények adományozásával a vállalatvezetés pénzjutalommal honorálta a dolgozók pontos, lelkiismeretes munkáját.

1965-70 között a központi gyár 9 dolgozója részesült kormánykitüntetésben, 179 dolgozója kapta meg a könnyűipar kiváló dolgozója jelvényt. Heten részesültek vezérigazgatói dicséretben, 710-en kapták meg a szakma kiváló oklevelét, 473-an a szakma kiváló jelvényét, 2 911-en pénzjutalmat kaptak. Hat év alatt a dolgozóknak összesen 2 060 824 Ft jutalmat fizettek ki.

A termelékenység növelését az 50-es évek végén a gyár szak szervezeti bizottsága kezdeményezésére létrejött Műszaki Gazdasági Bizottság is elősegítette, azzal, hogy hatékonyan előmozdította a gyár dolgozóinak általános műszaki ismereteinek növelését, és serkentette az ujitómozgalmat.

A nagyvállalat termelése jelentősen növekedett. 1970-ben 1 922 t. fésültszalagot gyártott, ebből 875 tonnát a központi gyár, 747 tonnát a kistarcsai gyár, a fonalból 2 983 tonnát termelt, szövetből 3 691 ezer m²-t gyártott le. Ez időszakban A Terlyster mindinkább uralkodó lett a vállalat szövettermelésében. Míg 1963-ban a Terlyster szövetből 1 253 000 m²-t gyártott, addig 1970-ben már 2 960 000 m²-t.

A vállalat vezetősége gondosan ügyelt a Terlyster szövetek korszerűsítésére is. 1970-ben közel félszáz cikket állítottak elő, mintegy 4 000 mintázásban, több mint 1 000 színváltozatban. A Terlyster cikkek családjába 10-12 szövettypus tartozott, mint pl. a frester, a filater, brilbter, stb.

A Terlyster szövetek, hasonlóan a tiszta gyapjutermekekhez, a hazai és külföldi szakemberek és a nagyközönség körében is népszerűek voltak. A HFSZ Terlyster szövelei 1963-tól minden évben elnyerték a Budapesti Nemzetközi Vásár (BNV) Díját. 1964-ben a lipcsei vásáron Arany Éremmel és Oklevéllel tüntették ki. 1967-ben a moszkvai Nemzetközi Ruhakiállításon diplomát kaptak. 1968-ban, 1969-ben és 1970-ben a BNV Oklevelét kapták meg.⁹¹

A vállalat vezetése Terlyster termékeinek világszinvonalon tartása érdekében rendszeres technikai konzultációkat tartott a textil gépgyárakkal, a festékvegyszerelőállító cégekkel, a világ élenjáró vegyi szálakat gyártó vállalataival. Rendszeresen tanulmányozta a holland Terlenka, a bolgár Jambolen, az olasz Eurolacril, a belga és az angol Acrylon, valamint a japán Chasmilon anyagokat. A kiterjedt nemzetközi kapcsolatai alapján folyamatosan tájékozódott az új alapanyagokról, feldolgozási lehetőségeikről.

A vállalat vezetése a tiszta gyapjuszövetek minőségi színvonalának az emelésére is nagy gondot fordított. A tiszta gyapjuszöveteknél növelte a fonalszámokat, csökkentette a szövetek súlyát, tökéletesítette a szövést. A fésűsszövetek átlagos sulya 1959-ben 442,9 gr/fm volt, 1972-ben 361,9 gr/fm-re csökkent.

A vállalat fonalgártásában uralkodóvá vált a tiszta szintetikus, illetve gyapju-szintetikus keverék anyagok feldolgozása. Az átállást 1967-ben a kötőgyárakkal létrejött szoros kapcsolat segítette elő. A gyárak a HB PAN zsugorított motring festett kötőfonalból és finomjersey fonalból nagy mennyiséget rendeltek. A HFSZ 1967-ben csak 327,46 tonna fonalat gyártott, 1970-ben már 929,5 tonnát termelt.

1963-1970 között a vállalatnak értékesítési gondjai nem voltak, viszont gondot okozott neki a kereslet kielégítése. Ez a helyzet a vállalatvezetést nem tévesztette meg. A vezetés akkor is újabb és újabb piacok felderítésén munkálkodott. Élénken figyelte a piac mozgását, az igények és ízlések változásait. Az összegyűjtött tapasztalatokat azonnal hasznosítani igyekezett.

A HFSZ fő terméke továbbra is a fésűsszövet maradt. A fésültszalag és a fonaltermekeiből csak a feleslegét adta el. A vállalat 1963-ban 3 224 000 m² szövetet értékesített, 1970-ben már 3 722 000

m²-t. A vállalat export tevékenysége ez időszakban is kétirányú volt - a közvetlen és közvetett. A közvetett export a konfekcióiparon keresztül valósult meg. Ez volt a nagyobb volumenű. A HFSZ közvetlen exportja teljes egészében tőkés országokba irányult; Hollandia, Svédország, Norvégia, Anglia, Svájc, Ausztria, Irak, Libanon, Jordánia, Kuvait, Szudán, Tanzánia, Kenya, Uganda, Zambia. A magyar gyapjuipar szövet-exportjának majdnem az 50 %-át a HFSZ biztosította. A HFSZ közvetett export részben baráti, részben tőkés relációju volt: Szovjetunió, Mongólia, Hollandia, Norvégia, Svédország, Belgium, Anglia, Kanada és Líbia. Az exporton belül továbbra is a Terlyster cikkek voltak az uralkodók. 1963-ban még csak 806 000 m²-t exportált, 1970-ben már 1 823 500 m²-t.

A vállalat pártbizottsága felkérte a kommunistákat, hogy az exporttétel gyártási folyamatát kísérik figyelemmel, részükre biztosítsanak "zöld utat". A kommunisták mozgósítása mellett a VB exportbizottságot állított fel, amely rendszeresen elemezte az exporttétel mennyiségi és minőségi kérdéseit s jelezte a soron következő fontosabb feladatokat. A HFSZ exporttevékenységével jelentősen segítette a gyapjuipar, a népgazdaság deviza bevételét, az ország fizetési mérlegének javítását.

A HFSZ nagyvállalat nyeresége mindig számottevő volt. Általában évi 20 %-os nyereséget ért el, amely átlagban 126 millió Ft-ot jelentett. Az iparágon belül ez a nyereségi szint a nagyvállalatnak előkelő helyet biztosított. Az elért eredmények jelentősen hozzájárultak a műszaki fejlesztési, valamint 1968-tól bevezetett tartalék-alap gyarapodásához. Míg 1963-ban a vállalat műszaki fejlesztési alapja 756 000 Ft-ot tett ki, addig 1970-re már 49 millió Ft-ra gyarapodott. A tartalék-alap összege pedig 5 700 000 Ft-ra emelkedett.

A III. ötéves terv időszakában a vállalat 83 millió Ft-ot fordított a korszerűsítésre. Az újabb rekonstrukciós beruházások elsősorban a gyártmányok korszerűsítését, és az összetételének módosítását célozták. Egyben elősegítették a termelési időalap 5,4 %-os csökkenését is.

A vállalat 1963-1970 között épületek és gépek beruházására 152 833 000 Ft-ot fordított. A gépekre fordított összeg 134 690 000 Ft-ot tett ki. Ez négyszeresen haladta meg az előző időszak gépekre fordított összegét. Ezek a beruházások tették lehetővé a korszerű termékek mennyiségi és minőségi előállítását és jelentősen javították a dolgozók munkakörülményeit. A vállalat anyagi gyarapodását, megerősödését az állóeszközök értékének állandó növekedése is szemléltetően bizonyítja. 1970-ben az állóeszközérték bruttó értéke 463 326 000 Ft volt, a netto értéke 258 104 000 Ft.

Nyolc év alatt a nagyvállalat állóeszközértékének bruttó értéke 132 299 000 Ft-tal, a netto értéke 86 431 000 Ft-tal gyarapodott.

A HFSZ gazdasági eredményei még nagyobbak lehetnek volna, ha a 60-as évek második felében nem lett volna munkaerőhiánya, illetve

a munkásvándorlás kisebb lett volna. A vállalat vezetése, a párt és szakszervezeti bizottsággal karöltve azon fáradozott, hogy csökkentse a kilépők számát, elősegítse a munkástörzs kialakítását. A vezetés fáradozásának alig lett eredménye. 1970-ben 840-en léptek ki és 659-en léptek be.

1963-70 között csak a központi gyárból 3 828 fő lépett ki, ez több volt, mint 1970-ben a nagyvállalat egész személyi állománya. A kilépők helyére 3 384 fő lépett be, tehát 444 fővel kevesebben, mint amennyien kiléptek. A munkásvándorlás nem HFSZ sajátosság, hanem a textilipar sajátossága. "A népgazdaság más területéről jelentkező elszívó hatás találkozik a textilipar viszonylag alacsony bér és jövedelem-szintjével és az átlagosnál kedvezőtlenebb munkafeltételeivel", állapította meg a könnyűipari miniszterhelyettes, majd így folytatta: a textilipari munka még korszerűbb körülmények között is meglehetősen erős fizikai igénybevételt követel... még a legkorszerűbb gépeket is csak egész nap állva, illetve állandóan mozogva lehet kiszolgálni. A napi nyolc órás álláshoz járul még a technológia által előírt viszonylag kedvezőtlen hőmérséklet és több helyen az idegrendszert erősen próbára tevő... zaj. Mindehhez kapcsolódik még a három műszak. "92 A HFSZ nagyvállalatnál 1970-ben a dolgozók 50,8 %-a három műszakban, 14,4 %-a két műszakban és 34,8 %-a egy műszakban dolgozott. A három műszakban dolgozóknak 80 %-a nő volt. Az elmondottak részben magyarázatot adtak a nagyarányú munkásvándorlás okaira.

A munkásvándorlás kedvezőtlenül hatott a gyárak munkafegyelmére. Egyes részlegvezetők a munkafegyelem megszegőivel szemben elnézőbbek voltak. A vállalatvezetés a pártszervezettel együtt a munkaerőhiány ellenére fellépett a munkafegyelem rombolói, megsértői ellen. A pártszervezet szembeszállt azokkal a nézetekkel, mely azt tartotta, hogy "nem lehet fegyelmezni, mert akkor kilép a dolgozó".

A vállalatvezetés a munkafegyelem megszilárdításával egy időben tudatosan arra törekedett, hogy a dolgozók keresete állandóan növekedjen. 1963-ban egy munkásra jutó havi átlagos munkabér 1 306,- Ft volt, ez 1970-re 1 728,- Ft-ra növekedett. Az alkalmazottak havi átlagbére 1963-ban 2 167,- Ft volt, 1970-ben 2 366,- Ft.

A dolgozók effektív pénzbevételét kisebb-nagyobb mértékben növelte a nyereségrészesedés is, 1963. évben 470,- Ft-ot, 1966. évben 700,- Ft-ot és 1970. évben 1 094,- Ft-ot fizettek ki. 1970-ben a béren kívüli juttatások egy főre jutó összege évi 464,- Ft-ot tett ki.

A HFSZ szakszervezeti bizottsága a vállalatvezetéssel karöltve mindent megtett a dolgozók védelme érdekében. A fáradozások és befektetések ellenére a balesetek száma csak lassan csökkent.

A szakszervezeti bizottság az 1960-as években negyedévenként kötelezővé tette a 18 éven aluli dolgozók kötelező orvosi vizsgálatát. A szakszervezet kérésére az üzemi rendelőben nyilvántartották a különböző betegségekben szenvedő dolgozókat, ha a betegek egészségi állapota megkövetelte az üzemi orvos a betegeket szanatóriumba utalta be.

1969-70-ben 36 dolgozó részesült szanatóriumi ellátásban. A szakszervezet megkülönböztetett figyelemben részesítette a terhes kismamákat. Az üzemi nőgyógyász orvos rendszeresen ellenőrizte, tanácsokkal, utasításokkal látta el őket.

A dolgozók egészségvédelmének szerves részét képezte az üdültetésük megszervezése és biztosítása. 1970-ben 301 fő üdülését biztosította, a Textilipari Dolgozók Szakszervezetétől is jelentős számú beutalót kapott. Pl. 1969/70. években összesen 449-et. A síófoki gyermeküdülőben ez időszakban évente 200-210 gyermek üdültetését biztosította a vállalat 270 000 Ft-os költséggel. A gyár Vöröskeresztes Szervezete megszervezte az önkéntes térítésmentes véradást. Az 1965-70-es évek között a központi gyár 1 226 dolgozója összesen 392 liter vért adott.

A szakszervezet és a KISZ-aktivisták szorgalmas közönség-szervező munkája nyomán a gyár többszáz dolgozója tekintette meg a főváros színházainak egy-egy előadását. 1965-70 között a gyári közönség-szervezés 23 850 színházjegyet adott el. Az eladott színházjegyek száma nem kevés, de nem is megnyugtató, mert ha az évenként eladott jegyek alakulását nézzük, akkor erőteljes csökkenésnek vagyunk tanúi. Míg 1965/66-ban 10 891 jegy talált gazdára, addig 1969/70-ben már csak 5 085 db. Színházbérletek vásárlásában is hasonló tendencia érvényesült. 1965/66-ban a gyárban 211 főnek volt színházbérlete, 1968-69-ben már csak 82-nek. Ez a szám 1970/71-es évadban 162 főre növekedett. A bérletvásárlás emelkedése a szocialista brigádok részvétele miatt következett be, ugyanis a Textilipari Dolgozók Szakszervezete a brigádok által megvásárolt bérletek árának 50 %-át átvállalta. A dolgozók kulturális ismeretei színvonalának emelését, a hazafiságuk elmélyítését szolgálták a városnéző séták, és országjáró kirándulások.

A HFSZ kulturothton könyvtárának könyvvállománya 1963-1970 között mintegy 6 ezer kötettel gyarapodott. A 18 000 kötetnek 1970-ben 565 olvasója volt. Korábbi években az olvasók száma 80-100 fővel meghaladta az 1970. évit, pl. 1966-ban az olvasók száma 687 fő volt, kölcsönzött könyvek száma 1965/66-ban összesen 51 289 kötetet tett ki. Az olvasók számának csökkenéséhez hozzájárult a munkaerő-vándorlás is. Pl. 1968-ban a könyvtárnak 68 olvasója lépett ki a gyárból. De közrejátszott a fiatalok visszahuzódása is. A gyárban átlagosan 1 000-1 100 fiatal dolgozott, nagy részükhöz a könyvtárnak nem sikerült közel kerülni, állapította meg a HFSZ üzemi szakszervezeti tanács 1971. évi küldöttértekezlete.

A nagyvállalat 8 éves eredménye azokat igazolta, akik sikrárszálltak a létrehozásért. A vállalat a hazai és a nemzetközi piacokon egyaránt sikeresen helytállt. A felszabadulást követő negyedszázadban a központi gyár messze maga mögött hagyta a gyár utolsó békeév termés-eredményeit. A központi gyár 1970-ben fészültszalagból több mint dupláját, a fonalból több mint négyszeresét, szövetekből közel ötszörösét termelt, mint 1938-ban. Nemcsak az 1938. évi termés-eredménye-

ket szárnyalta túl hanem a háborus évek csúcstermeléseit is. 1970-ben a fésűtszalag termelése közel 40 %-kal, a fonalé kb. 300 %-kal, a szövete pedig 200 %-kal volt magasabb, mint a háborus csúcstermelés. A tőkés korszakot a gyár nemcsak a termékek mennyisége, hanem a minőségi vonatkozásban is túlszárnyalta, sőt az üzemvitel gazdaságossága vonatkozásában is.

A vállalat kollektívájának jó munkáját, pártunk és kormányunk több alkalommal kitüntetések adományozásával is elismerte. 1955-ben, 1958-ban, 1960-ban és 1961-ben a gyár elnyerte a SZOT Vándorzászlóját. 1963-ban az Élüzem Címet. 1969-ben a Kiváló Vállalat címet. 1970-ben pedig a Kiváló Vállalat és a Szocialista Munka Vállalat címet kapta.

JEGYZETEK

1. P.I. Arch. 657 f. 7/4.
2. Uo.
3. Uo.
4. Uo. Vezetője Szabó Károly (szijgyártó KP tag),
tagjai: Horváth Lajos (esztergályos KP), Kovács Lajos (gyalus KP),
Jantai Árpád (vegyésszmérnök KP), Bátorfi Ferenc (pk. -i), valamint
Tóbisch Ferenc (ügyvezető igazgató pk. -i), és Monostori Antal
(cégvezető főmérnök pk. -i).
5. Körmeny Dezső és Koncz Gizella pk. -i tisztviselők és Kocsi
Sándor lakatos, KP tag.
6. P.I. Arch. 2/16 - 93.
7. Uo.
8. Uo.
9. Uo.
10. Uo. 657 f. 7/4.
11. Uo.
12. Jenei-Rácz-Strassenreiter, Az üzemi bizottságok a munkáshatalo-
mért, - Tánicsics 1966.
13. Uo. 215. old.
14. Uo. 214. old.
15. Hazai Fésűsfonó és Szövőgyár központi irattára (továbbiakban:
HFSZ közp. it.) sz.n. ir.
16. Fővárosi Levéltár (továbbiakban: Főv.L.) HFSZ ir. sz.n. Tóbisch
feljegyzése
17. Uo.
18. Országos Levéltár (továbbiakban: OL.) Z-58. 161. csomó
19. Főv.L. HFSZ ir. sz.n.
20. OL. Z-58, 161. cs. 1945-48. levelezés
21. HFSZ közp. it. sz.n.
22. Főv.L. HFSZ ir. 22. doboz
23. Főv.L. HFSZ ir. 28. doboz
24. Pest megyei Levéltár, Pest vármegye alispáni ir. 53-1945.
25. Főv.L. HFSZ ir. 9. doboz
26. Uo.

27. Uo.
28. HFSZ közp. it. sz.n.
29. OL. Z-58 161.cs.
30. Uo.
31. Főv.L. HFSZ ir. 4.doboz
32. OL. Z-58 161.cs.
33. Főv.L. HFSZ ir. 4.doboz
34. OL. Z-58 161.cs.
35. Főv.L. HFSZ ir. 28.doboz
36. MSZMP Budapesti Pártbizottság Archivuma (továbbiakban: Bp. PB. Arch.) B/XX/1.
37. Uo. Bp. MKP szervezési oszt. 62.őe.
38. Főv.L. HFSZ ir. 24.doboz
39. HFSZ közp.it. 003/b. dosszié
40. Uo.
41. HFSZ közp.it. 003/b. dosszié
42. Uo.
43. HFSZ közp.it. 003/b. dosszié
44. "Rokka" 1945. szeptember 8.
45. Főv.L. HFSZ ir. 9.doboz
46. "Rokka" 1945. szeptember 8.
47. Új Magyar Központi Levéltár (továbbiakban: UMKL) M 669
48. OL. Z-58 158.cs.
49. "Rokka" 1947. december 20. Gombos Györgyöt 1948. novemberében bocsátották el a HFSZ-től
50. Főv.L. HFSZ ir. 4.doboz
51. OL. Z-58 162.cs.
52. UMKL M 669 sz.n.
53. Uo.
54. Bp. PB Arch. B/XX/1.
55. Uo. B/5-51/1948.
56. Uo. B/5-44 és "Rokka" 1948. szeptember 1.
57. Uo. XX/69.
58. Uo.
59. Uo. XX/69-1952-2.
60. Bp. BP. Arch. XX/69-1952.
61. HFSZ közp. it. 007/a. dosszié
62. HFSZ közp. it. 009/1. dosszié
63. Uo. 1968-as évkönyv
64. Uo. sz.n.
65. Uo.
66. UMKL M 401. 169.doboz
67. HFSZ közp. it. 022/o. dosszié
68. MSZMP Bp. BP. Arch. XX/69-1962.
69. Uo.
70. MSZMP Bp. PB Arch. XX/69-1954.

71. Uo. XX/69-1956.
72. Uo. B/XX/34-1956.
73. Magyar Szocialista Munkáspárt Országos Értekezletének jegyzőkönyve, Kossuth 1957. 16-17. old.
- 73/a. Magyar-szovjet kapcsolatok 1948-1950, Kossuth Könyvkiadó 1973. 89. old.
74. Juskó Sándor, Katz László visszaemlékezése - saját gyűjtés
75. MSZMP HFSZ PB it.
76. Katz László, Kovács Ferenc visszaemlékezése - saját gyűjtés
77. Uo.
78. HFSZ közp. it. sz.n.
79. HFSZ közp. it. 1960. évi beszámolójelentés.
80. Uo.
81. HFSZ közp. it. Frits Miklósné, A HFSZ gazdasági fejlődése 1948-1970. c. összeállítása (kézirat).
82. Uo. (Az 1953. és az 1962. évi árbevételek abszolút számai az 1958. évi árváltozások miatt nem hasonlíthatók össze.)
83. Az 1957. évi nyereség magába foglalja a 9 844 000 állami támogatást is. Az 1956-os év vesztesége 2 843 000 Ft. volt. Az 1959. évi és az azt követő évek nyereségösszegében az 1958. év végi árváltozások tükröződnek.
84. Uo.
85. Uo.
86. HFSZ közp. it. sz.n.
87. Uo.
88. Uo. Robák Károly igazgató főmérnök feljegyzései
89. Uo.
90. Uo. Fritsné id.m.
91. Uo. sz.n.
92. Népszabadság 1971. augusztus 29.

BÉLA RÁCZ

GESCHICHTE DER VATERLÄNDISCHEN KAMMGARNSPINNEREI
UND WEBEREI 1945-1970

Die Studie machen den Leser mit der Geschichte der Fabrik in der Zeit zwischen 1945 und 1970 bekannt. Der Verfasser verfolgt die selbsttätige revolutionäre Tätigkeit, die klassenkämpferischen Massnahmen, die mit den Kapitalisten und deren Vertretern ausgetragenen Kämpfe des revolutionären Organs der Kommunisten und Arbeiter des Werkes, des Betriebsrates. Der Verfasser erörtert die technisch-wirtschaftliche Lage der befreiten Fabrik, das Herhalten der sich immer mehr bewusst werdenden Arbeiterschaft, indem auch die Wertschätzung und Liebe der Arbeiter gegenüber der Sowjetarmee zum Ausdruck kam. Vor dem Leser werden sämtlich Sorgen des Übergangs zur friedlichen Produktion und die ersten Erfolge der kampfreichen Tage lebendig.

Aufgrund des Postdamer Abkommens wurde die Fabrik Eigentum der Sowjetunion. Unter der neuen Leitung nahm die Produktion der Fabrik einen Aufschwung, ihre internationalen Beziehungen belebten sich, das Niveau der kulturellen, sozialen und hygienischen Versorgung der Werkstätigten erhöhte sich bedeutend. Der Verfasser unterrichtet seine Leser über die Tätigkeit, die Erfolge und auch die Sorgen der politischgesellschaftlichen Organisation der Fabrik.

Ende Oktober 1952 ging die Fabrik - aufgrund der Vereinbarung zwischen der ungarischen und der sowjetischen Regierung - völlig in das Eigentum des im sozialistischen Aufbau befindlichen ungarischen Staates über.

Der Verfasser verfolgt die Integration der Fabrik in die ungarische Wollindustrie und deren Auswirkung auf das technische Niveau des Werkes sowie das begeisterte Einschalten des Kollektivs, der Kommunisten der Fabrik in die Durchführung des Regierungsprogramms vom Juni 1953. Er bespricht die Auswirkungen der Zickzack-Politik der Partei- und Staatsführung auf die politischen und gesellschaftlichen Organe, ja das gesamte Kollektiv der Fabrik, ferner die Tätigkeit des in den ersten Tagen der Konterrevolution zustande gekommenen "Arbeiterrates", der auch in der Wollindustrie eine tonangebende Rolle gespielt hat. Der Autor stellt die mutige Standhaftigkeit, den Kampf der Kommunisten gegen die Konterrevolutionären, die rechtsstehenden Ele-

mente, die Umstände der Wiederorganisierung der Partei und der Jugendorganisation sowie des Zusandekommens der Arbeitermiliz dar. Er schildert den vollständigen Sieg der Kräfte des Sozialismus innerhalb der Fabriksmauern, den Festigungsprozess auf dem Gebiete der Produktion und der Arbeitsdisziplin, die erzielten hervorragenden Produktionsergebnisse, die geänderten Arbeits- und Lebensverhältnisse der Werktätigen.

Der Verfasser legt den heroischen Kampf für die erfolgreiche Grossbetriebserzeugung des Terlysters dar, der das Gewicht und das Ansehen der Vaterländischen Kammgarnspinnerei und Weberei (HFSZ) innerhalb der ungarischen Wollindustrie nur noch weiter steigerte. Das Gewicht der Fabrik nahm seit Januar 1963 - da die Kammgarnspinnerei Kistarcsa ihr angegliedert wurde - weiter zu. Die Modernisierung des Grossbetriebs wurde fortgesetzt. Der Terlyster wurde in der Produktenstruktur der Fabrik immer mehr bestimmend. Die internationalen Beziehungen des Werkes weiteten sich von Jahr zu Jahr aus. Seinen neuen Erzeugnissen wurde immer grössere Anerkennung gezollt.

Der Autor befasst sich neben der Erörterung der wirtschaftlichen Ergebnisse des Unternehmens mit dem in den 1970er Jahren in Erscheinung tretenden Arbeitskräftemangel des Grossbetriebs, den verbesserten Arbeitsbedingungen, den Ergebnissen der sozialistischen Brigadebewegung und der Neuererbewegung sowie mit der Tätigkeit der Partei- und gesellschaftlichen Organisationen des Grossbetriebs, der kulturell-sozialen Versorgung und der materiellen und moralischen Anerkennung der Werktätigen.

A KÖZMŰVELŐDÉSI HATÁROZAT NYOMÁBAN

A Budapesti Történeti Múzeum az elmúlt időszakban erőteljesen fokozta közművelődési tevékenységét. A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága 1974. tavaszán határozatot hozott a közművelődési munka végzésére. Ezt követte a közművelődési törvény, a közművelődés távlati fejlesztési tervének irányelvei. A múzeumra az a feladat hárult, hogy a társadalmi igényeknek megfelelően az előtérbe került közművelődési munka és a tudományos tevékenység között kialakítsa a helyes arányokat és az együttműködést.

Arra törekedtünk, hogy a múzeum tudományos, gyűjtő- és feldolgozó tevékenysége tudatosan, tervszerűen álljon az ismeretterjesztés, az oktatás- nevelés szolgálatában. Első lépésként felmértük a múzeum nyújtotta lehetőségeket. Abból indultunk ki, hogy a múzeum közművelődési munkájának főformája a kiállítás, tehát minden más formának, módszernek ehhez kell kapcsolódnia. A Budapesti Történeti Múzeum gazdag állandó- és időszakos kiállításain a művelődés és a művészettörténet páratlan gyűjteményei láthatók. A múzeum kutatja, feltárja, feldolgozza és bemutatja a főváros távoli és közeli múltjának emlékeit. A római kori emlékek, a több ezer éves város romjai, a hajdani fürdők, a freskómaradványok, szobrok, szobortöredékek, használati eszközök, a Budapest területéről és környékéről előkerült ós- és ókori leletek, a fővárosunk életét bemutató kiállítások segítenek Budapest múltjának megismerésében. A feltárt középkori palota, a sok-sok dokumentum, a fényképek, a metszetek, a művészeti alkotások közvetítik a múlt üzenetét a jelenkornak, és felidézik a történelmi eseményeket.

A kiállítások nemcsak a múltat mutatják be, hanem az eleven aktualitásra is utalnak. A tegnap alaposabb megismerése segít eligazodni a mában, s formálja a holnapi életünket. Különösen kiemelkedőek az egyes évfordulókhoz kapcsolódó - Budapest egyesítésének centenáriuma, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom hatása Budapestre című - ünnepi rendezvények. Öröndetes, hogy a főváros életét bemutató kiállítások a főváros történetét úgy tárják a látogatók elé, hogy egyre több szállal kötődjenek a látottak a mindennapi élethez. A múzeum kialakította az időszakos kiállítások arculatát, életmódtörténeti kiállítás sorozaton dolgozta fel a fővárosi lakosság egyes osztályainak, rétegeinek életmódváltozásait a különböző történelmi korokban. Az 1974-ben